

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

LETNIK XXXIV.

ŠTEV. 10.

OKTOBER 1914

Vsebina oktobrskega zvezka:

1. C. Golar: <i>Ognjeni cvet</i> . . . — <i>Zašumi!</i> — <i>Pismo Maji</i>	441
2. Milan Pugalj: <i>Mika</i>	443
3. Karel Dolenc: <i>Zaman!</i>	449
4. Fr. Milčinski: <i>Za čas</i>	450
5. Karel Dolenc: <i>Indski motiv</i>	458
6. L. Pintar: <i>O krajnih imenih</i> . XIX. (Dalje prihodnjič.)	459
7. Ivan Albreht: <i>Motiv s Krasa</i>	465
8. Marija Kmet: <i>Liza</i>	466
9. Karel Dolenc: <i>Črtice</i> . 1. Bridkost	474
10. J. Wester: <i>Dr. Sketova pisma iz Bosne</i> . (Dalje prihodnjič.)	479
11. Književna poročila	482
Ivan Vezenj: <i>Časopis za zgodovino in narodopisje</i> . — Ferd. Seidl: <i>Dr. G. Sajović, Predavanja na prvem počitniškem tečaju Slovenske</i> <i>šolske matice v Ljubljani</i> . — Dr. Lokar: <i>Dr. Johannes Piprek, Sla-</i> <i>wische Brautwerbungs- und Hochzeitgebräuche</i> .	
12. Slovstveni zapiski	486
P.: <i>Simona Gregorčiča sedemdesetletnica</i> . — Dr. Fr. Itešič: <i>† Franjo</i> <i>Markovič</i> .	

„Ljubljanski zvon“

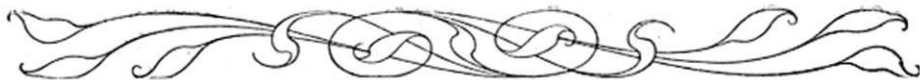
izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h,
četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj in odgovorni urednik: Valentin Kopitar.

Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaiflova ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

C. Golar:

☩ Ognjeni cvet . . .

Ognjeni cvet iz tal gori —
slap jasnih sap z obzorja
zveni, drvi skoz mladi gaj
v šumeča žitna morja.

Kot biser-riba blisnil ptič
je v solnce nad slemeni
ozarjenih, srebrnih kril,
ovit, oblit s plameni.

Golobje sivi splavali
so belo pit meglico,
oblaki snežni trumoma
objeli so planico.

Dišeča rosa trav in rož
se v kelihih utrinja,
pri solnčni maši sredi polj
se v božjo kri spreminja.

In v zlato poldne Jezus sam
gre tiho čez ravnico
in blagoslavlja dol in plan,
mak, grozdje in pšenico.

Zašumi!

Zašumi, zadivljeni les mi!
kot mladost si, kot radostna leta,
razorji, razvriskaj otožni mir pesmi,
ki te v hramu zelenem prepleta.

V skalah nad brezdni gnezdi, vrešči
rod orlov in jastrebov, groma odmev
vihra po prepadih, nebeške moči
se bijejo, lijejo v svoboden spev.

Zrasi, les, kakor vihra tuleča —
ponosno zamajaj vrhove!
Zabliskaj v grobe se, zarja rdeča,
in zdrami slepe, mrtve robove!

Pismo Maji.

Zdrava v majski roži, lepa Maja!
Ves zamišljen sem v tvoj mladi stas;
tiha mi ljubezen v srcu diha,
hrepenenje hodi k tebi v vas!

Ko gre solnce za škrlatni zastor,
zvezde se veselo zableste,
ko zapreš kot lilija se nežna,
zvezde solzne bisere rose.

V vonju rož po žametu prihaja
noč, iz črnih je vijol natkan
plašč njen, pridi! Do nebes polnočnih
cvete rdeči, žarki tulipan.

Kdaj na grudi, v rožnem lesku valujoče,
se ti zgrudim v koprneč objem?
Kdaj bo noč razkošja plamenela?
Piši mi, kaj misliš ti o tem!

Milan Pugalj:

Mika.

I.

Gabriču se je zdelo, da ga je nekdo poklical. Odprl je oči, široko gledal in dvignil počasi plešasto glavo. Na mizi je gorela luč. Njegova žena, ki spi s hčerko na postelji ob nasprotni steni, je sedela na stolu sredi sobe v beli obleki in vlekla nase temnoprogasto ruto.

— Ali si me ti klicala?

— Mika ima vročico.

Gabrič je premislil in rekel:

— Nič! To je malenkost. Si ji pač kaj nezdravega skuhala.

— Ti si kriv! Hodiš z njo po vetru!

— Od kdaj pa jaz?

Gabrič se je dvignil, odgrnil odejo in sedel.

— Če misliš, da ji je iz želodca slabo, bo kmalu dobro. Daj ji žlico konjaka.

Žena je vstala, se sklonila nad posteljo in pričela najljubezneje govoriti.

— Mika, božček, ali boš pila malo konjaka?

Mika je odgovorila takoj z glasom, ki je skrival jok:

— Ne maram!

Dihala je naglo in toliko glasno, da se je čulo po mali sobi. Gabrič je gledal s svoje postelje proti njej, nekaj nervozno premišljal in zaslišal nenadoma drobnega komarja, ki je letel neviden mimo njegovih ušes: mi-i-i . . . Zamahnil je za njim z roko in zaklel: Vrag te vzemi, zgaga prokleta!

Mati je govorila z Miko.

— Ti si bubana, boli te želodček, a če izpiješ samo žličico konjaka, boš takoj zdrava.

— Ne maram, je odgovorila Mika jokavo.

— Ubogaj, Mikec, vidiš to ti bo gotovo pomagalo.

Zdaj je Mika zakričala in zajokala: Ne maram!

— Kriva je, je rekel Gabrič, tvoja vzgoja. Tisto neumno cerkljanje. Kar stori, vse je prav. Zdaj pa imaš! Tudi če ji hočeš enkrat nekaj pametnega, te ne posluša. Dopovej ji, za vraga, po svoji vzgoji!

Zena je pogledala nanj in molčala.

Luč je gorela mirno na robu mize in sence so ležale po tleh in po stenah kakor pribite temne preproge. Gabrič je gledal nerovno predse, zamahnil naenkrat z glavo in rekel jako glasno.

— Veš kaj, Mika, ubogaj lepo in požri žlico konjaka. Obljubim ti, da ti kupim gotovo tisti voz, ki se boš na njem lahko sama vozila po dvorišču. No, pij!

— Ne maram! je jokaje odvrnila deklica.

— Mika, saj nisi žival, da bi ti ne mogel ničesar dopovedati. Še konja bi pregovoril, a tu imaš, človek, bitje po svoji podobi . . . no, tu je tvoja vzgoja, mati. To je tisto bedasto cerkljanje! Pomagaj si!

— Božica, je pričela žena, poslušaj nas in vzemi malo konjaka!

Zdaj se je Gabrič naenkrat silno razkačil, kri mu je bušila v glavo in sedeč na postelji je pričel ploskati z dlanjo po skrajnici.

— To je preneumno! Ti moraš zjeti, dete neumno! Ali boš pila takoj konjak, saprament!

Mika je pričela jokati in prositi:

— Nesi me v drugo sobo k oknu, tam bom pila.

— Nad bolnim otrokom tako kričiš, je očitala mati. Nimaš srca.

Nesla je deklico mimo v sosednjo sobo in se kmalu ž njo vrnila. Gabrič je sedel še vedno na postelji in premišljal: Nimam srca . . . seveda ne! Kdo to pravi? Ženska, ki ga ima vedno na jeziku. No, jaz ga imam globoko v prsih, kakor za goro.

Počasi je vstal in se približal postelji, kjer je ležala hčerka. Potipal je Mikino čelo, ki je bilo nenavadno vroče. Potem je prijel roko in poslušal žilo. Zdelo se mu je, da bije še enkrat hitreje nego navadno.

— Kaj praviš? je vprašala žena.

— Nič, je dejal v zadregi. Kaj pa naj rečem? Ali se naj vstopim in zadeklamiram?

— Mika je zelo bolna.

— Zelo ali malo, kaj jaz vem. Nekaj bolna je vendar res.

Vznemiril se je zelo zaradi svojih misli, po katerih se mu je zdelo, da je deklica nevarno zbolela. In naenkrat mu je bušilo v glavo, da ne bo nikoli več veselo skakala in plezala po njegovih kolenih. Preplašena domišljija mu je vrgla v dušo opomnjo, da jo gleda zadnjič živo pred seboj, ležečo na desni strani, naglo dihajočo in razpaljeno. Sedel je na posteljo in jo gledal. Mali drobni obrazek s porednim noskom, okroglo bradico in nekoliko dvignjeno gornjo

ustnico se mu je zarezal v notranjost, da mu je po glavi zašumelo. In Mikini svetli kodri, vsled katerih ji je rekel „organist“, so mu zaplesali pred očmi in ga navdali s topo in zakrknjeno bolečino.

Vrnil se je počasi k svoji postelji in se pričel oblačiti.

— Zdaj sem se do dobrega prebudil, in če bi tudi legel, ne bi več zaspal. Oblekel se bom. Kaj hočemo! Koliko je ura?

— Šest bo, je rekla žena.

Proti sedmi uri je Mika vstala in prosila, naj jo oblečejo. Stala je sredi sobe žalostna in tiha in kolena so ji trepetala. Šla je k materi in jokala, ker ni mogla hoditi. Gabrič je hitel po zdravnika, dolg, plešast, s klobukom v roki, in ko se je vračal ž njim domov, je govoril.

— To je naravno, kakšno pa! Vedno zdrav ne more biti nihče. Vsakemu se pripeti, da se naenkrat ne počuti dobro. Tako tudi naši deklici. Vstopite, prosim, tukaj smo doma! Na levo, na levo, vedno na levo!

II.

Ko je Mika umrla in bila pokopana, se ni Gabrič več dobro počutil doma. Žena je hodila črnooblečena, tiha in objokana po stanovanju, in kar je vplivalo najneugodnejše, je bila tista hladna, mirna tišina, ki je ležala med vsemi stenami z zrakom vred, in ki so jo pili vsi predmeti in stanovalci. Okna so bila zagnjena, stoli mirni in mrtvi, preproge solidno in pravilno položene, knjige so ležale vedno v istem redu tik omare, palice v kotu so stale kakor orožje speče vojske kralja Matjaža in dnevi so prešli in tedni, ne da bi se javil najmanjši nered in prekinil vsaj za nekaj časa to hladno pravilnost in tišino.

Za pečjo je stal konj, na katerem se je gugala svoje dni Mika. Svojo malo splašeno glavo je molen izza peči in nihče ga ni premaknil, nihče zagugal. Gabriču je bilo na jeziku, da bi poklical ženo in ji naročil, naj ga odstrani. Takoj se je premislil in sklenil, da pokliče skrivaj deklo, staro Nežo, in ji ukaže, da ga nese ona v podstrešje. Zdelo pa se mu je, da bi tudi Neža jokala, in zato je zavil konja v staro suknjo in ga nesel tiho na podstrešje.

Imel je izvrstnega prijatelja, ki je služboval že več let v istem komptoarju kakor on. Od njega je prejel pismo, polno iskrenega sožalja. Ko je prišel naslednje jutro v urad, se mu je zahvalil.

— Hvala lepa, lepo si pisal; vidi se, da imaš srce.

— Nisem mogel, je rekel prijatelj in se praskal po rdeči in debeli glavi, da bi govoril o tem, ker se mi je zdelo, da si preveč

zadet. Vem, vidiš, kaj ti je pri srcu, in če ti je to vzeto, je tudi meni . . .

— Ho, če tako misliš, je odvrnil Gabrič, vidim, natanko vidim, da me še dobro ne poznaš. Nam vsem je usojeno tako, mi vsi moramo iti tja, kamor je šla ona. Kaj ti pomaga, če se upiraš, če hočeš v mislih obrniti neke večne postave, katerih nikoli ne doumeš in od katerih poznaš le učinke! Mi vsi gremo isto pot, eni krajšo, drugi daljšo. Konec je enak. Vse, živali, drevje, bilke in ljudje! In kaj naj jaz napravim? Premislil sem si in to je rezultat! Zgodilo se je, kakor je zapisano — pravijo — v zvezdah, haha. Dopolnili so se njeni dnevi, iztekli so se . . . tako se bere v knjigah. V takih slučajih treba napeti razum. Naj on vrtnari in gospodari po možganih. Tako sem vse prestal . . . možko. To je tisto!

III.

Doma se je spominjala žena, da je kričal nad Miko, ko je obolela.

— Hotel sem ji dobro . . . zdravje, je rekel Gabrič.

Bilo je v nedeljo popoldne in hodil je sam okrog po mestnih nasadih. Na mestih, koder ni bilo drevja, je pripekalo vroče poletno solnce, in Gabrič je premišljal, kako je mogoče, da oboli človek zdaj, meseca avgusta, ko je pri polni moči najboljši zdravnik vseh zemeljskih bitij, nebeško solnce. Mika, so dognali, je umrla vsled prehlada. A kako naj se človek prehladi avgusta? Ponoči, ko ji je bilo jako slabo, je sedel pri stari Neži v kuhinji in gledal, obrnjen s hrbtom v okno, proti praznemu in temnemu štedilniku. Vtepal si je siloma in enakomerno v glavo: To mora tako priti, to so stvari, ki se ne dajo odvrniti. Nežo je poslal v sobo in gledal med vrata, kjer se je kmalu pojavila. Na njeno neugodno vest si je zopet bičal v možgane: To so stvari, ki jih ne more nihče odvrniti!

Vse križem so hiteli prebivalci mesta. Mlado in staro je čebljalo o svojih zasebnostih in nad vse to so širile veje kostanjev in lip svoje dobrohotne sence, a nad vejami se je razpenjal čisti in jasni nebeški šotor in sredi njegove desne plati je žarelo solnce, veliko in mogočno kakor najvišji svetovni car. Kaj je pod tem solncem, je rekel v mislih Gabrič in zamahnil s palico, kaj je pod tem solncem, kaj pod tem ogromnim šotorom eno izmed bitij, ki se imenuje človek? Ali hodi pod njim, ali ne hodi, ali sreblje njegove žarke, ali jih ne sreblje, kaj ve o tem veliki car, kaj ta neskončni prostor. Mi vsi smo majhni, mi vsi pomembni le za tisto ped življenja, ki

nam je odmerjena. Majhno je zato naše veselje in majhna naša bolečina.

Gabrič je zašel na samotnejšo pot. Gleda podse v dolino in tam se lomijo žarki skozi rjavkasto listje neznatnega dreveščka. In sredi njih nastaja svetla barva, ki ga spominja Mikinih las. Kje so zdaj ti lasje? Gabrič pogleda okoli sebe, opazi nizko klop in sede nanjo. Videti je, kakor da bi se bila njegova pleša še povečala. V obraz je bled, oči so vodene in brki redki in ohlapni. Na obleko ne pazi. Hlačam se pozna, da niso bile dobro zravnane. Oprsnik je po trebuhu nabran v množico gub. Manšet sploh nima in vsled tega se zdi, kakor bi bili rokavi prekratki. Bele roke z dolgimi prsti drži na palici in gleda v tisto svetlo ploščo, ki se riše zdaj spodaj pod potjo po debelem deblu divjega kostanja. In zopet mu pade v glavo vprašanje, kakor bi kdo zalučil kamen: Kje so Mikini laščki?

Vendar, si govori, se mi zdi, da je nekaj neprirodnega v tem, če zapade smrti čilo, nerazvito bitje. Tu manjka velikega zakona. Kar je poklicano v življenje, naj se razvije, naj se razcvete, ker je drugače brez namena pahnjeno v svet, kjer ni zanje prostora. V tem se da slutiti napaka nečesa velikega, nepojmljivega.

Med tem se niža solnce in spodaj med grmovjem in debli je je več in več svetlorumenih odsevov. Prikazujejo se, trepečejo in se počasi plazijo nekam globočje za debela in grape.

Gabrič se spominja zadnjih besedi, ki jih je govoril z Miko. Bilo je predzadnje popoldne njenega življenja. Ko ni bilo žene, je sedel k njej na posteljo in ji pravil o tistem vozu, ki ji ga bo kupil takoj prvega. To je svetel bel voz, na katerem je sedalo. Pred sedalom pa sta dva ročaja, ki se dasta premikati naprej in nazaj. Če bo Mika sedla na sedalo in premikala tista dva ročaja, se bo peljala naprej.

Miki je bilo slabo, bila je vsa razpaljena, njeni lasje so bili potni in njeno dihanje kratko. Vendar se je ozrla vanj z velikimi mokrimi očmi in rekla tiho in hvaležno:

— Jutri mi povej, atek!

Gabrič vzdihne, dvigne palico in jo zopet postavi, pogleda nekam kvišku in se v mislih vpraša: Kdaj bo tisto „jutri“?

Počasi vstane, gre naokrog, gre naprej in nazaj in proti mraku zavije po prašni cesti iz mesta. Moja žena, si misli, je jako slaba, nenadoma jako slaba. V hrbtu se je upognila in obraz so ji prepregle gube in to vse zavoljo tega, ker se je ne da o pametni

stvari prepričati. Čudno je to. Človek je človek, to se pravi pametno bitje, ali marsikdaj mu ni mogoče dopovedati tistega, kar je pametno.

Za njim se vleče siromašen pogreb. Gabrič se umakne v stran, stoji ob cesti odkrit in tudi zdaj v mraku se njegova pleša motno svetlika. Tam zadaj gore luči mesta in odmeva ropot voz in tramvaja, in tukaj neso mimo nekoga iz tistega zamolklega hrupa in bleščave. Gabrič si reče v mislih težko in osorno: Tam zadaj je tovarna in na ta konec nosijo iz nje one, ki so zgotovljeni.

Priklopi se bornemu sprevodu in pride ž njim na pokopališče. Nekaj žensk joče, duhovni molijo, krsto spuščajo v jamo in kmalu zabobne po njej prve grude prsti. To je pravi mrtvaški boben. Doni na uho izpod zemlje, in njegov glas je plašan, turoben in votel. A ko so padale gruče na krsto, kjer je bila Mika, ni donelo votlo iz jame, ne plašno in ne turobno. Mika bi bila morala še živeti.

Ljudje se razhajajo, a Gabrič odide za kapelo, postoji tam in gre proti obzidju. Tam obstane pred belim kamenom, kjer je z velikimi zlatimi črkami vdolbeno ime „Mika“.

Že je mrak gostejši in storil se je večer. Nebo se je zavilo z modro temino in skozi njo sijajo zvezde, večje in manjše, srebrne in zlate. Nad pokopališčem, včasih ne visoko nad križi, letajo netopirji kakor črni nočni metulji. Njihov let je tih, ginejo v noč kakor črte, ki bi se delale iz črne megle in nenadoma razpadale.

Gabriču se prebudi tisto, kar se mu zdi daleč kakor za goro. Zgane se mu srce in razteče se kakor vroč studenec po prsih in glavi. Ozre se okrog, poklekne, položi palico in klobuk v travo, skloni se nad grob, opre na roke in reče:

— Nisem prišel radi voza, da ti povem, kdaj ti ga kupim. Čemu ti bo? Prišel sem, Mika, tako . . . kot tvoj oče.

Gabrič utriplje s trepalnicami. Nenadoma mu kanejo iz oči solze in se obesijo na bilke, ki se globoko sklonijo.

— To ni res, kar sem govoril . . . če umrje kdo prej ali pozneje, na primer ti, Mika! To vse ni res! Naše čustvo je tukaj, to je gospodar . . .

Ozračje se nalahko zamaje in med njegovim obrazom in rušo, iz katere cveto prve rože in poganjajo prve travnate bilke, dahne hladeč veter. To se zgodi tiho, kakor bi šli po prstih mimo neznanu duhovi.

— Prej sam vrišč, smeh in samo skakanje, a zdaj ta neskončna tišina. Nenaravno . . . strašno nenaravno!

Naenkrat maje z glavo, domisli se in reče :

— To ni resnica, kar sem dejal, češ, da bi bilo vseeno, ali umrje kdo prej ali pozneje. Ne tisto . . . logično sklepanje . . . umna razporedba naših misli . . . to ni resnično. Samo to je resnično, kar čutimo, da! Samo naše čustvo v prsih je resnica, vse drugo je laž. Naša pamet je laž, laž! Zakaj . . . Mika bi morala živeti!

Gabrič skloni obraz globlje, iz oči mu kapljejo na gosto solze in se obešajo na bilke in na drobne cvetove temnih rožic.

— Mika, da — ihti in sope — Mika, da, Mika bi morala biti živa. Kdor govori drugače, ta laže. Tudi jaz sem lažnik . . . kajti tukaj je umevno to in umevno ono, ali resnica je samo ena: Mika bi morala živeti!

Gabrič se zvrne v travo poleg ruše in si zakrije z rokami obraz. Joče tiho in dolgo, prekriža potem roke na prsih in gleda v temnomodri in ogromni nebeški šotor nad sabo in v tiste zvezde, ki gore po njem.

— Ker ne živiš, Mika, moja lepa, sem nesrečen. In vse, kar rečem in kar sem rekel, je laž, samo to je edina resnica. Le moja nesreča je resnična, vse drugo je zlagano, drugega ni, drugo tiči le v prazni besedi, ki je ne čutimo.

Čez dolgo časa vstane in gre počasi proti mestu. V ozadju se je dvignil mesec. Netopirji križajo pot in šum mesta se počasi približuje.

Gabrič je sključen, konci suknje dosežajo na obeh straneh skoro kolena, a hrbet je kratek, kakor da ga je krojač skazil. Senca, ki gre pred Gabričem, je silovito dolga, tenka in obupna.

Karel Dolenc :

Zaman!

Kam, misel nemirna, kam ploveš, kam mi bežiš?
Kam, duh koprneči, kam hitiš, kam drhtiš?

Ah, saj ne dosežeš ciljev, ki k njim hrepeniš,
predaleč, predaleč je solnce, ki k njemu želiš:
glej, danes razmahneš peroti, da k solncu zletiš,
a jutri — z zlomljenimi krili v prahu ležiš!

Fr. Milčinski:

Za čast.

Pa nas ne bo izlepa konec. Nas že ne! In naj ljuti sovrag pritiska od spredaj, od zadaj, od vseh plati, ne bo nas pohrustal, dokler smo taki, kakršni smo. Takega naroda že ne, ki ima poleg nešteti drugih vrlin tako ogromen zaklad časti v sebi, kakor ga ima naš mili narod. Na naši okrajni sodnji so na pr. trije gospodje z zlatimi ovratniki, ki ves ljubi dan ne delajo nič drugega, kakor da razpravljajo razžaljeno čast, in pomaga jim 25 odvetnikov, 75 odvetniških kandidatov in en upokojen dvorni svetnik. Toliko je pri nas časti! In še je kazalo, da vsi ti gospodje, kolikor jih je, ne bodo več kos vsej časti, kar je je v Ljubljani in njeni lepi okolici. Tako je kazalo in že so preudarjali merodajni činitelji, ali ne bo treba za ta posel nastaviti še treh sodnikov in če ne treh sodnikov — oj, ti bi preveč stali! — pa vsaj še enega vratarja, da bo vun metal one, ki bi prihajali zaradi časti.

Pa bi bilo vendarle škoda tolikšne časti, zatrte v kali in kruto zamorjene, še predno je vzknila, razcvetela, obrodila! Zato se je zgodilo, da je o pravem času vmes posegel sam ljubi Bog in je, zastopan po svoji kranjski eksekutivi, ustvaril posredovalne urade, v vsaki občini enega, da se tudi ukvarjajo s častjo. Prav vse prizadete časti sicer ne popravijo posredovalni uradi, ali kar je res, je res: doberšen del je le zakrpajo in zlikajo, da je zopet taka kakor nova, in možakom, ki se trudijo pri teh posredovalnih uradih, gre priznanje in hvala za njih trud, saj poznamo naše ljudi, kako so trmasti in trdi, in verjamemo, da ni le obilne zgovornosti treba in hude besede, ampak včasih tudi krepke pesti, predno se jih poravna izlepa; kajti za čast jim je več, našim ljudem, kakor za lastno mater na smrtni postelji. Taki smo! Vsak narod ni tak in zato smo lahko ponosni.

Specijalist za pravde zaradi časti pa je jezični doktor Jaromir Piš. Od slikovitega Iga, čigar pokrajinskemu značaju daje izviren, za domoznanstvo velezanimiv znak gnoj, gnoj na cestah in gnoj na ulicah, gnoj pred hišami, gnoj ob hišah in gnoj za hišami, od slikovitega Iga torej, znamenitega po dekorativni uporabi gnoja, noter do vedno žejnega Bizovika gre doktorja Jaromira Piša sloves. Naj pride kdo in se ti dotakne časti, čeprav le izlahka in od daleč — kar k doktorju Pišu! Zijal boš! Iz ene same razžaljive pike ti naredi

doktor Piš tožbo na treh popisanih polah in v šestih poglavjih; stalo bo v tožbi, da si državljan, zvest cesarju in pokoren njegovim oblastvom, da so ti v nežni starosti treh let stavili kože s sijajnim uspehom in da uživaš neomejeno spoštovanje vesoljnega svojega omizja, nasprotnika pa bo slekel do golega in tako pokrtačil, da ga bo sram pred lastnim psom; in vse bo povedano v neodoljivo učinkovitem pisarniškem slogu in ocifrano s prelestnimi novimi izrazi, ki jih živ krst ne ume drugače, če nima pred sabo hrvatskega besednjaka. O, na tem polju je dr. Jaromir Piš velikan!

Pa se je pripetilo tiste dni, da je bil upokojeni dacar Jurko Karanfil nezaslišano razžaljen v svoji državljanski časti. Reč je bila taka, da je mirno šel mimo hiše mesarja Petelinčka — zle misli ni bilo v njegovem srcu — kar mu iz okna prvega nadstropja zadoni na uho oduren „hahaha“ in ga zbode globoko v dušo. Ustavi se mu noga, kri mu stopi v možgane, pogleda kvišku — kaj vidi: mesarjeva žena je pravkar obrnila hrbet in od okna izginila v sobo!

Jurku Karanfilu se je od bridkosti in ogorčenja krčilo srce. Ali je v naši mogočni državi res dovoljeno, da mesarica očitno zasmehuje upokojenega dacarja! Saj je pošteno delal svojo službo, dokler jo je mogel, trikrat je bil pohvaljen od svojih višjih, petkrat pohvalno omenjen, revež je, ali tudi revež ima čast in časti si ne da kratiti! — Rad, nerad: vedel je, kaj mu je storiti in ni odlašal ne za hip. Ozrl se je po pričah, ali so katere, da so čule zasmeh. Hvala Bogu, pred Štembalovo hišo so široko stali trije domačini, pljuvali so na tla in gledali njega in gledali v okno. S tresočo roko si jih je zapisal v beležnico, potem pa jo je mahnil naravnost v Ljubljano in k doktorju Pišu.

Dr. Jaromir Piš je bil v pisarni. Sedel je za široko mizo in drgnil in onegavil staro pero, ali bi ne bilo vendar še za rabo. Dostojanstveno in resno je sprejel dacarja in mu naklonjeno odprl svoje učeno uho. Mirno ga je poslušal. Minil pa ga je kmalu mir in kar sikati je pričel, ko je čul krvavo žalitev, ki je kakor strela iz vedrega zadela dacarja, nič hudega slutečega. Sikal je kakor gad in pozvonil je in poklical strojepisko in je kar koj in brez odloga narekoval tožbo, in poleg je tekal gori in doli, tožbo v devetih poglavjih, z uvodom, predlogom in dodatkom, tako tožbo, da se je gospodični pri stroju kar frizura ježila z debelima podlogama vred, čeprav jo je imela zataknjeno z devetimi glavniki in sedemindvajsetimi lasnicami. Narekoval je tožbo in ni minilo pol ure, že je bila

ima srce — kdo pravi, da ga nima! Toda gre za čast in ko mu gre za čast — je odpuščanje nemogoče! Naravnost in čisto nemogoče! —

Mesarica se je prerila pred sodnika. Ali glej jo, ni prišla sama! Z njo je prišel siv gospod sitih, rdečih lic, prijazno je voščil na vse strani dobro jutro in izjavil, da bo zagovarjal obdolženko. Glej ga! Zadovoljno se je vsedel nasproti doktorju Pišu in še naklonjeno mu je pokimal. Kaj pa to!

Dacar je pogledal svojega odvetnika, ta se ni genil. Na! Mesarica ima tudi svojega doktorja! Ali je mogoče kaj takega pod milim nebom! Mar hoče neumna ženska žalitev utajiti, ko stoje pred durmi in čakajo poklica tri priče, zanesljive kakor skala? Ali pa se tako boji zaslužene kazni, da se sama niti ne upa pred prestol pravice? — Ti preudarki so vršeli po dacarjevi glavi in ko je z očmi postrani šinil mesarico in tisti polni njen obraz, tiste žive ji oči, tiste njene bele, široke zobe, ki v vsem tem ni bilo niti sence kesa ali strahu, se mu je pričela poleg ogorčenja polagoma oglašati tudi skrb, od daleč, rahla, nedoločna; komaj in zgrda jo je odganjal.

Petelinčkova pa je na sodnikova vprašanja že odgovarjala in ko je odgovarjala, je šegavo povešala oči in se je v smešni zadregi grizla v spodnjo ustnico. Rekla je in brez ovinka priznala, da se je res zasmejala; „hahaha“ se je zasmejala, to je res; vendar pa ni kriva, niti toliko ne, da bi človek kihnil. Zakaj komedija je bila taka, da ta „hahaha“ ni bil namenjen zasebnemu obtožitelju, ki ga komaj pozna in drugega o njem ne ve, nego da rad stika za besedami in lovi jezike. Tako namreč govore ljudje, pa ne ve, ali je res in ji tudi ni mar. Mar so ji sploh vsi upokojeni dacarji vesoljnega tega sveta! Ampak, kar je hotela povedati, smejala se je svojemu možu in nikomur drugemu, danes ga je kar s sabo pripeljala, naj se ga zasliši za pričo!

Dacar je strmel. Pa se ni še jasno zavedel, kako se suče stvar, že je stal mesar pred sodno mizo, že ga je sodnik opominjal, kakor zakon veleva, in ga zaprisegel.

Zaprisežen si je mesar najprvo s čela obrisal pot in to je lahko storil in brez greha navzlic prisegi, kajti bil je še bolj rejen nego njegova gospa in v dvorani je bilo gorko, razburjenje pa tudi greje. Potem je razodel dogodek dotičnega dopoldne: Preoblačil se je, kakor se preoblači vsakikrat po opravljenem delu, ker je bolj obilen in se rad poti. Preoblačil se je in ko se je preoblačil, se mu je od hlač sprožil gumb. Iskal je gumb in ko se je pri iskanju

pripogibal pod postelj, pa so mu počile hlače. In nato se je žena zasmejala „hahaha“.

Tako je povedal in malo sram ga je bilo zaradi hlač. Njegovo rdečelično družico pa je prevzel spomin na slavni dogodek in ušel ji je smeh, stresala je glavo in poleg pokašljevala, kakor bi sama sebe grajala, brisala si je oči in ni mogla ustaviti smeha in smehljal se je dobrohotno tudi njen zagovornik, še sodnik se je muzal in zapisnikar si je moral tiščati nanosnik, drugače bi mu zdrčal z nosa, tako ga je stresalo. Dr. Piš pa je resno zrl v papirje in dacar v doktorja.

Oni so se nasmejali in namuzali, potem je sodnik prijazno sklenil roki in rekel tako: „Torej, gospod Karanfil, zdaj ste čuli, izkazalo se je, da se gospa ni vam smejala, ampak moževim hlačam, ki pa danes ne prihajajo v poštev, ker se niso čutile razžaljene, niti niso tožile. Danes gre le za vašo čast, ta pa, kakor smo čuli, hvala Bogu, ni prav nič prizadeta, tako se sveti, kakor se je kdaj svetila. Zato mislim, da zdaj z mirno vestjo lahko umaknete svojo tožbo, plačate nasprotnici stroške in se lepo zopet vrnete k domačemu ognjišču.“

Gospodu Karanfilu je bilo prečudno pri srcu. Tako se mu je zdelo, kakor da mu je sovražna roka na krvavem mejdanu usekala globoko rano v junaške prsi, zdaj pa zavisten sovrag nele da mu ne da vitežkega zadoščenja, še rano bi mu rad utajil! — Saj je vendar tožba tukaj, skoz neštete roke je že šla, vsa vas jo pozna in pol Ljubljane, zagovornik tam sedi, oh, sedi, stroški pa ne počivajo, ampak rastejo in če jih od mesarice ne dobi doktor, jih bo zahteval od dacarja in vse se bo smejalo. Kaka sramota! In spričo take sramote kdo pravi, da ni razžaljen! To je pravzaprav razžaljivo, je rekel svetli sodniki in jecljal je malo, ako kdo trdi, da on, dacar, ni razžaljen. Nemara bo sam vendarle najbolje vedel, ali je razžaljen ali ne, in on ve, da je razžaljen, globoko razžaljen, od tega ne odneha, in če sto mesarjev priseže in če se sto mesaric postavi na glavo.

Sodnik je kazal silno začudenje; izjavil je, da ne razume ljudi, ki hočejo za vsako ceno biti razžaljeni, čeprav niso. Mar šteje razžaljenost tudi že med užitke? O perverzni svet! — Zagovornik mesarice, dr. Janez Korenina, je dobrohotno prikimal sodniku.

Tačas je smatral dr. Jaromir Piš, da je prišel njegov čas; stopil je na plan in se pognal z le njemu lastno vnemo v boj za svojega klijenta in za njegovo čast. Globoko iz prsi mu je grmelo ogorčenje, kakor gad je zasikal, kadar je izpregovoril „s“, in uničujoči

bliski so mu švigali iz oči v okroglo mesarico. S povzdignjenim glasom je v imenu pravice zahteval, da se nemudoma zaslišijo obtožiteljeve tri priče, pa bo prišla resnica na dan, in kakor pomladanski sneg na toplem solncu bo skopnela pravljica o mesarjevih hlačah, da ne bo ostalo drugega, nego blatna luža plehke laži. Zakaj te priče bodo prisegle in potrdile, da se obdolženka ni smejala „hahaha“, ampak „hehehe, he—he—he!“ — in kakor je dr. Piš s mefistofelskim izrazom lica meketal ta „hehehe“, je tičalo v njem res toliko skrajnje žaljivega zasmehovanja vesoljnega dacarstva na vsem širnem svetu in še posebe gospoda Karanfila, da bi bila za tako žalitev vsaka kazen pod dosmrtno ječo očitno premajhna.

„Hahaha!“ se je široko zasmel dr. Janez Korenina ognjeviti zgovornosti svojega tovariša.

„Hehehe!“ ga je ostro zavrnil dr. Piš.

Sodnik je prijazno izpod čela pogledaval zdaj tega, zdaj onega učenič gospodov doktorjev. Kako lep se mu je videl ta prizor: dve častiti možki glavi z mladeniškim ognjem v boju za najidealnejša dobra človeštva. O, zakaj ni spretnega čopiča pri rokah, da bi z živimi bojami ovekovečil veličastni ta prizor, v zgled in izpodbudo še poznim rodovom! — Sodnik je pozvonil in vstopile so dacarjeve priče. Bili so priprosti, pa kremeniti možje. Prisegli so s čikom v ustih, pa brez fige v žepu in povedali prvi kakor drugi in drugi kakor tretji, da so čuli smeh in ko so pogledali v okno, so videli ženski hrbet, ki se je odmikal od okna. Rekli so, da več ne bi mogli povedati tudi na smrtni postelji ne.

In zopet se je dvignil dr. Piš, daleč se je sklonil čez svojo mizo, zapičil svoj pogled v priče in rekel: „Čujte, priče, povejte pod prisego: Ali se ni mesarica smejala „hahaha“? — in je izgovoril „a“ v „hahaha“ takole v sredi med a in e.

„Seveda se je smejala,“ so odgovorile priče.

Dr. Piš je dvignil svoj svinčnik in svečano izjavil: „Prosim, gospod sodnik, da se natančno protokolira izpovedba prič, da se je obdolženka smejala „he—he—he“ — in ko je zameketal ta he—he—he, ni pozabil zopet mefistofelski nakremžiti obraz, kakor da se bo pri tej priliki tudi obraz priklopil zapisniku.

Zdaj se je še dr. Janez Korenina okrenil k pričam. Ni se mu vredno zdelo vstati in kar sede je vprašal: „Povejte mi, možje, ali se ni gospa, tale mesarica, smejala „hahaha“?“ In je sivobradi gospod doktor zasmel ta „hahaha“ z vso razkošno milino operetne subretke; vsaj namen mu je bil tak.

„Seveda se je smejala,“ so radostno pritrdile priče.

„Prosim, naj se to zabeleži,“ je rekel dr. Korenina in si zadovoljno, pa resno pogladil svojo brado.

Sodnik je mislil, da je zdaj stvar čezinčez zrela za razsojo in je hotel dokazovanje skleniti. Ali neugnani dr. Piš si je izprosil še enkrat besedo za par vprašanj in priče, trdo prijetje, so mu morale pod prisego potrditi, da o dararju nič slabega ne vedo, pač pa da ga vidijo večkrat v cerkvi in da je tudi član veteranskega društva; nasproti pa so morale rade nerade priznati, da ima obdolženka rodnega brata, ki je bil v svojih vojaških letih enkrat kaznovan, ker je zvečer deset minut prekasno prišel v vojašnico.

Vse to je moralo točno priti v zapisnik, potem šele je bilo moč zaključiti dokazovanje, in zopet je prišel na vrsto dr. Piš, da stavi svoj končni predlog. Rekel je, da je stvar jasna navzlic prozorni zvijači obdolženke, ki bi rada ukanila častitega gospoda zasebnega obtožitelja za razžalitev in njene plodove. Po zapriseženi izpovedbi treh zanesljivih prič je dokazano, da se je obdolženka smejala „hehehe“ in ne „hahaha“, da se je torej smejala dararju in ne hlačam. Preko tega dokaza ni pota in ga ni. Ako bi pa navzlic temu in zoper vse pričakovanje visoko sodišče še vendarle gojilo kake dvome, potem predlaga on, dr. Piš, naj se zaslišijo izvedenci, ti bodo brez dvoma potrdili, da se krohot „hehehe“ nikakor ni mogel nanašati na počene hlače; zakaj živa duša se počenim hlačam ne smeje „hehehe“ — ampak da je mogel in moral meriti edinole na dararja v zasmeh mu in v zaničevanje... Citiral je učeni gospod doktor pet odločeb najvišjega sodnega in kasacijskega dvora. Prilegale se sicer niso prav nič navzočnemu slučaju, ali same ob sebi so bile lepe in neoporečno pravilne; in na podlagi vsega tega je doktor Piš predlagal, naj se obdolženka primerno, to se pravi čim najostreje kaznuje, njej v poduk in drugim v strah. In nikaar se naj ne pozabi, obsoditi jo tudi v povračilo stroškov. Tako je povedal in se potem vsedel takorekoč na lovor.

Dvignil se je doktor Janez Korenina, počasi se je dvignil in z dostojanstveno komodnostjo. Sila resno je gledal pred se, malo pokašljaj je, potem pa je izjavil, da ga neomahljiva nasprotnikova vztrajnost v boju za čast navdaje z neomejenim spoštovanjem osebnosti dosedaj mu žalibog neznanega gospoda upokojenega dararja. Odkrito povedano: ne razume je ne, te vztrajnosti, spoštuje jo pa; in zato tudi v polni meri uvaža in čisla njegovo, to je gospoda dararja željo, razžaljen biti tam, kjer ni bil razžaljen. Ali spričo

dejstev, dognanih pri današnji razpravi, žal, ti želji gospoda dacarja navzlic vsej dobrohotnosti ne bo moči ustreči. Gospod dacar pa bodi uverjen, da bi mu on, zagovornik, iz srca rad privoščil razžaljenje, ki se zanj gospod dacar tako vneto poteguje; on, zagovornik, načeloma celo rad priznava, da gospod dacar zasluži razžaljenje, in da ga je vreden; toda do tega razžaljenja, ki je toženo, do tega razžaljenja nima gospod dacar nikake pravice. „Od tega razžaljenja,“ je rekel dr. Korenina, — „od tega razžaljenja roke proč, gospod dacar! Saj zato ni treba obupati,“ je nadaljeval dr. Korenina in tolažil, „svet je velik, razžaljenja so poceni in gotovo se veleccenjenemu gospodu upokojenemu dacarju nakloni kmalu druga ugodnejša in uspešnejša prilika, samo malo naj počaka in potrpi. Ako se mu pa slučajno tako hudo mudi, da ne more več čakati, pa mu tudi ni treba drugega, nego da jadrno stopi do prvega vogala in si za svoje namene kratkomalo najame postrežčka: ta ga bo za skromno kronico, morebiti še ceneje, tekem ene ure tako ozmerjal od nog do glave, da mu bo razžaljenja dovolj za celo makar prestopno leto. In če mu besede ne bi zadoščale, bo gospod dacar oklofutan in opljuvan tudi še lahko, in stvar bo v redu in čast gospoda dacarja sita. — Ta-le kazenska zadeva pa se pač ne da drugače končati nego z oprostivjo gospe Petelinčkove.“

Prijazni sodnik si je bil med plediranjem učenih gospodov otrebil nohte, da so bili beli kakor sneg. Šel si je z roko prek ščetinastega lica in prišla mu je misel: „Če bi zdajle britev imel tukaj, bi se malo potuhnil za veliki koledar, ki sloni ob razpelu, pa se bi lahko obril, da ne bi tratil časa.“ Ta misel mu je bila všeč in predel jo je naprej, dokler da ni končal dr. Korenina svojega zagovora. Čim ga je pa končal, je sodnik hitro, kakor da ga je pičil gad, šinil kvišku, deval si je baret na glavo in vmes že drdral rzsodbo. Zato je tako hitel s rzsodbo, da ne bi dr. Piš zopet pričel govoriti. Rzsodba pa se je glasila tako, da se mesarica gospa Petelinčkova oprošča od obtožbe; kajti ni se dokazalo, da bi bila žalila zasebnega obtožitelja; in stroški, oj stroški, ti se pa nalagajo zasebnemu obtožitelju gospodu dacarju.

Dr. Piš je mrkega lica pobral svoja pravniška šila in kopita in zapustil sodno dvorano, pomignivši potepenemu klientu, naj gre za njim. Ves pot ni izpregovoril besede. V pisarni šele je odprl usta in prav na kratko povedal, da znašajo stroški 54 kron in 15 vinarjev. Petnajst vinarjev mu prostovoljno iz posebnih ozirov odpušča, 54 kron pa je treba plačati in sicer najboljše kar takoj.

Dacar je skomignil z ramama. Ta poziv odvetnikov se mu je zdel netakten. „Kje jih naj vzamem?“ je rekel in dostavil: „Nate!“ obrnivši prazna hlačna žepa.

„Morate!“ je rekel dr. Piš. „Sicer pride birič.“

„Kakor mislite,“ je rekel dacar in poznalo se mu je, da je užaljen. „Vzeti mi tako ne morete nič, ker nič nimam.“

„Tako?“ je vprašal dr. Piš. Prijel je dacarja za rokav, ga vedel v svojo sobo in zaprl za sabo vrata. „Tak lump ste?“ je rekel, ko sta bila sama in brez prič. „Sem mislil, da ste bedak, pa ste cigan in goljuf. Kaj se vam zdi, da svoj čas kradem, da bom vsaki barabi za pajaca? Falot, lopov, potepin! Fej te bodi!“

Dacar se je vzravnal. „Oprostite, gospod doktor . . .“

„Kaj?“ je zarenčal dr. Piš. „Usajali bi se mi tudi? Marš vun!“ Odprl je vrata, porinil je dacarja prednje in jih taho hitro in silno za njim zaprl, da jih je dacar začutil na plečih, pod hrbtom in na petah.

Tako se je zgodilo, da je dacar tisti dan slednjič vendarle dosegel razžaljenje, pa mu niti ni bilo treba si najeti postrežčka in mu šteti svetlo kronico.

Karel Dolenc:

Indski motiv.

Iz zemlje smo in v zemljo gremo spet,
poln žalosti ves tek je naših let,
ti greš odtod, a glej, ostane svet,
pomen njegov — kdaj bo nam razodet?

Skrivnosti le, kam se ozre pogled,
ves širni svet — z ugankami prožet,
največ, najtežje hrani nam srce.
Kdo jih razreši? — Smrt mordá? — Kdo ve?

L. Pintar:

O krajnih imenih.

Krajna imena, ki smo jih našli, zaznamujejo kot prosta nazivala izprva gozdiče iz dotičnega drevja obstoječe, n. pr. jesenovec je jesenov gozd (*fraxinetum*, Eschenwald) in vrbovec z vrbovim grmovjem porasten kraj (*salicetum*, das Weidicht). Enako imamo še: dobovec (*quercetum*, das Aichach) od dob (Eiche), svibovec (*cornetum*) od sviba (Kornelkirsche), tisovec (*silva taxea*) od tisa (Eibe), grabrovec (*carpinetum*) od graber (Hainbuche), brekovec (das Ebereschach) od breka (Eberesche), lipovec (*silva tiliarum*, das Lindach) od lipa (Linde) i. t. d. Potemtakem bi utegnil tudi Cvolovec biti kraj porasten s cvolom. Cvol, nastalo iz stvol, pa pomeni toliko kot: trst, trstika, trstje, rogoz, sploh rastlinje s cevastim stebлом (Rohrstengel). Cvolóvec ali stvolovec je torej, če po zgoraj navedenih sličnih besedotvoritvah sklepamo, s trstjem in rogozjem in podobnim močvirnim rastlinjem porasten kraj (*arundinetum*, das Röhricht, *cannetum*, Schilfgebüsch). S tem, da smo izločili izmed krajnih imen celo skupino enakih besedotvoritev napravljenih tako, da je iz rastlinskega (drevesnega) imena kot osnove izveden s sufiksom „-ov“ pridevnik in da je ta pridevnik dalje s sufiksom „-ec“ ali „-ica“ posubstantivljen, — s tem smo si ustvarili podlago za pravilno in logično razlago vseh takih besedotvoritev in na ta način smo dosegli tudi jedro in osnovo imena Cvol-óv-ec. Osnova je torej cvol ali stvol, to je cevasto ali slamasto steblo, votlo ali strženasto deblo, kakor ga imata n. pr. bezèg in hebat. Prav isto osnovo nahajamo še v besedah „cvolina“ (Plet. I. 91) in „stvolika“ (Plet. II, 598) t. j. vélika trobelika (Wasserschierling). Tudi ti dve imeni, namreč trobela (kor. tromb) in nem. Schierling (kor. *schern) izrazujeta votlo, cevasto rastlino (Rohrstengel). Cmolje iz *stvolje (Plet. I, 86) je ločje in bičje (das Binsicht, *iuncetum*); to pa baje ima po mnenju prostega naroda to lastnost, da so cevaste bičkove bilke o ščipu s strženom napolnjene, o mlaju pa prazne in brez stržena. — Pri Mikalji (53) je cvolika = trobelika (*cicuta*) in pri Vuku (810) je cvolika bačva t. j. cevasto čebulno steblo s semensko glavico, a стволья pri Pavlovskem (1144) je kravje korenje ali pasji peteršilj (trobelika). — To vse je samo cevasto ali strženasto rastlinje. Ko smo torej po odločitvi sestavljenega sufiksa „-ovec“ dognali rastlinskoimensko podlago našemu krajnemu imenu, ozreti se

moramo še po drugih izpeljankah iz iste osnove, pa z drugimi sufiksi izpeljanih. Tako imamo n. pr. v Sevnškem okraju na Štajerskem vas z imenom Stolovnik, ki bi je utegnil ta ali oni na hitro roko izvajati od „stol“ (miza), v resnici se pa ima razlagati kot „stvolovnik“ (Rohrgebüsch, trstje, ločje, rogozje). Podobne tvorbe iz pridevnikov na „-oven“ so še: Čekóvnik in Bazovnik pri Kanomlji in Brkovnik pri Mrzlem logu v Idrijskem okraju, Bobovnik pri Spodnjih kosezah in Gabrovnica pri Zlatem polju i. t. d. Čekóvnik je menda iz čok (Sägeklotz, žagovec) t. j. gozd iz doraslih dreves, ki dajo lepih čokov ali hlodov, enako kakor je morda Brunik iz bruno (Balken). Brez „ov“ v sredi besede t. j. iz pridevnika napravljenega s prostim sufiksom „-en“ (ёнъ), ne pa s sestavljenim sufiksom „-oven“ izvedena so pa n. pr. sledeča imena: Čemšenik, Hrastnik, Javornik, Jelnik, Travnik, Jamnik, (jam = ilm, Mikl. E. W. 95 ilimū, ulmus, Rüster) i. t. d. V to kategorijo spada tudi Stolnik (Stounig) pri Stranjah v Kamniškem okraju. Tudi to ime je po moji sodbi prvotno le Stvolnik (Rohrpflanzengebüsch). — Stolovniku in Stolniku soroden je tudi Stebljévek v občini Šmartin v Tuhinjski dolini. Podobna tvorba je še: Olševék (alnetum, Erlengebüsch) pri Nevljah in pri Sv. Trojici v Brezoviški občini Brdskega okraja in dalje v Šenčurski občini pri Kranju ter v Starotrški občini pri Ložu; v zadnjih dveh primerih je žalibog napolizobraženska nevednost pravilno ime skazila v Viševék, hoteč ime razlagati iz „viš = višava (Höhe)“, — ko bi bili vsaj ostali pri „viš“ (Schilfrohr, Riedgras — Plet. II, 772.), tedaj bi mogla razlaga imeti vsaj nekaj smisla; pomislimo le, da je v prvem primeru z nemškim pravopisom oblika Olscheuk, v drugem pa Uscheuk, kar odločno kaže le na olšo ali jelšo (alnus, Erle). Rezijanska vas Sólbica (Súbica, Sùbica) je pač tudi, kakor kaže uradna pisava tega imena (namreč Stólvizza — Baudouin de Courtenay, Matérialy dlja južno-slavjanskoj dialektologiji I. na premnogih mestih), prvotno le *Stvólovica, torej femininum k maskulinu Stvolóvec, samo s tem razločkom, da ima rezijanska vas Sólbica *ali Stvólovica naglas še vedno na osnovnem zlogu, koroškega glavnega mesta ime Celóvec ali Stvolóvec ga je pa pomaknilo en zlog naprej, kakor n. pr. v imenih: Ceróvec, Dobóvec, Brstóvec, Leskóvec, Jelóvec, Kolóvec, ne pa: Cérovec, Dóbovec i. t. d. Tudi pri ženskih krajnih imenih te vrste opazujemo lahko isto, namreč da premikajo naglas za en zlog naprej in poleg Bázovica in Brézovica imamo tudi Jelóv'ca, Leskóv'ca, Stahóv'ca, Blagóv'ca (t. j. Glógovica, crataegetum, Weißdorngesträuch, kakor nam kaže nemška(?) oblika Glogowitz.) Na

Moravskem se nahaja v Kunštatskem okraju vas Stvolová, a na Češkem v Manětinskem okraju je Stvolny (Zwolln). Imamo pa na severu tudi krajna imena osnovanana na podlagi „stvol“, ki so kakor Stolovnik in Celovec „v“ iz osnove že izločila, n. pr. Stolinky, mestece na Češkem v okraju Češka lipa, s starejšimi vsporednicami Stvolenec in Stvolenky in drugo mestece v Minski guberniji z imenom Stoloviči, ki ima starejšo vsporednico Stolowicze poleg Stwołowicze. Stolnik pri Stranjah v Kamniškem okraju je, kakor smo že omenili, pač le „stvolnik“ in je v istem razmerju s „stvolovec“ kakor n. pr. Hrastnik, Cirknik, Lipnik z oblikami Hrastovec, Cerovec, Lipovec i. t. d.; kajti pridevnik iz „stvol“ (cevasto steblo) je napravljen ali s sufiksom „-ov“ t. j. stvolov, kakor hrastov, cerov, lipov, ali pa s sufiksom „-ěn“ (ѣнъ) t. j. stvolen, stvolna, stvolno, kakor: hrastěn, cerěn, lipěn; pridevnike na „-ov“ posubstantivljamo večinoma s priponko „-ěc“ (ѣцъ) [masculinum] in „-ica“ (ица) [femininum], torej Lipovec in Lipovica, pridevnike na „-ěn“ pa večinoma s priponko „-ik“, torej: Stvolnik, Lipnik, Ločnik, Magolnik i. t. d. — Redkejši femininum teh moških imen na „-nik“ se končuje seveda na „-nica“ n. pr. Hrastnica, Lipnica, Rakitnica. — Sicer se pa tudi pridevniki na „-ov“ izvedeni iz drevesnih imen, če hočemo zaznamovati gozdiče, posubstantivljajo lahko s priponko „-ik“ n. pr. Bezovik (Wisowik) v Dubrunjski občini, Češnjevik pri Cerkljah na Gorenjskem in pri Trebnjem na Dolenjskem, dalje vže omenjeni Olševik in pa Snovik v občini Loke v Kamniškem okraju. Snovik, je pač skrčeno iz sosnovik t. j. sosnov ali borov gozdič (pinetum, Kieferwald) od drevesnega imena „sosna“. Če „sósnovik“ pretegne svoj naglas na zadnji zlog, tedaj vokal v prvem zlogu oslabi, da dobimo sěsnovik, naposled pa še poluglasnik popolnoma izgine in oba s se strneta in spojita v en sam sičnik. (Primeri: Sica iz Süşica, Dürnbach, seboj = sű seboj, sáti = sűsati, saugen, Broz II, 383). — Po pomenu sorodna s Celovcem so še krajna imena Trstenik in Rogoznica, kajti Trstenik pač ni v zvezi z imenom našega trgovskega mesta ob Adriji (Tergeste), pač pa se izvaja iz „trst“ (Schilfrohr), kakor Rogoznica iz „rogoz“ (Rohrkolben). Da je Trstenik svoj poluglasni *e* ohranil in vokaliziral, to je zahtevala jasnost in izrekljivost imena, sicer bi bil menda moral izpasti s poluglasnim *e* vred tudi *t* in ostal bi nam bil Trsnik. Prav isto opazujemo tudi pri krajnem imenu Čemšenik, kajti oblika Čemšnik bi bila dokaj trda za izreko, zlasti še, če bi bila obdržala *r* za *č*: Čremšnik se izvaja iz čremha ali čremša (prunus padus, Traubenkirsche). Ta opomba o

vokalizaciji poluglasnika v imenih Čemšenik in Trstenik samo mimogrede. Trstenik imamo v Šentrupertski in Preddvorski občini na Kranjskem, Ragoznico pa v Ptujskem in Šentlenartskem okraju na Štajerskem. Da se lažje sprijaznimo s pojmovanjem teh krajnih imen, omenimo še nekatera krajna imena te kategorije iz nemške Štajerske n. pr.: Rohr (5), (Rohrach (2), Rohrbach (12), Rohrgraben, Rohrmoos, Rohregg (2) i. t. d. — Z našim Stebljevkom pri Šmartinu se morda sme primerjati Stéblová, vas pri Pardubicah, in Steblovice poleg Budejevic. — Toliko je menda iz vsega tega le razvidno, da imamo lepo število krajnih imen, ki spadajo v to kategorijo, in poleg trst in rogoz sta uporabljena za podlago tudi **stvol** in **steblo**. —

Ko smo z raznimi paralelami (kakor n. pr. Stollwitz, vas v občini Dole v Koškem okraju na Koroškem, = Stvolovica, Stolling severozapadno od Šentlorenca v Muriški dolini (Mürztal) = Stvolnik, okoli leta 1300 Stolnich (Zahn, Ortsnamenbuch, str. 450) razjasnili, da krajna imena s pojmom rastlinske, drevesne ali grmovne skupine niso nič nenavadnega, — in dalje dokazali, da imamo krajnih imen izvedenih iz rastlinskega imena „stvol“ (das Rohr, trst, rogoz, šaš, sit, bičje), moramo seveda tudi nekoliko razložiti, kako bi bil utegnil nastati iz Stvolovca sedanji Celovec. Da je *c* pravzaprav *ts* ali doneče *dz*, je znana stvar, znano je tudi, da če se v izvodu besed *t* strne z *som*, da dobimo tedaj v gladkem govoru iz te spojine *c* n. pr. hrvatski = hrvacki, Socka, vas pri Novi cerkvi v Celjskem okraju, iz sótska = sotéska (die Engede, angustia), pa tudi iz *st* dobimo *c* po odpadu *t*, n. pr. kocka (Würfel) iz kostka (Knöchlein), cklo iz stklo (steklo, vitrum), cvolika iz stvolika (trobelika) [Maretič, str. 61]. Tudi ta prikazen, da je ustnik *v*, kadar bi utegnil zlog z *v* postati pretrd za izreko, tako rekoč neizrekljiv, — da je ustnik *v* v takih primerih izpal, — tudi ta prikazen ni nič nenavadnega in se dá z raznimi paralelami izpričati. — Da izpade *v* za sorodnim ustnikom *b* pri sestavljenkah s predlogom „ob-“ n. pr. obiti (umwickeln), obezati, oblak, obod (Zarge), obaliti, obitelj, namesto: obviti (vijem), obvezati, obvlak, obvod, obvaliti, obvitelj (sostanjujoča rodbina, družina, od vitati (habitare), to je čisto naravno. Tudi za izpad spirantnega ustnika *v* med *som* in *rom* nam ne manjka primerov: srep, sraka, srbeti, srab namesto: svrep, svraka, svrbeti, svrab. Primeri dalje: hoja, hrast, hosta, cikla, cokati namesto: hvoja, hvrast, hvosta, cvikla, cvokati. Vojnik v Celjskem okraju je hvojniki (Weißtannenwald), kar je deloma razvidno iz nemškega(?) imena Hoheneck, a Fojke pod

Švetim Ožboltom v Zminški občini so Hvojke (abieses). Primeri firvaški ĩala = hvala i. t. d. — Źibovnik v Cerkniskem okraju in Źibnik pri Radeĉah utegneta biti Svibovnik in Svibnik t. j. drenov gozdiĉ, kakor Svibnik pri Loki na Ćrnomaljskem (sviba, Harriegel, cornus sanguinea). Primeri dalje še: škorec, skozi, slak (Zaunwinde), trd, sora, torilo (Käseform), storiti, stržen namesto: škvorec, skvozĉ, svlak, tvrd, sovora, tvorilo, stvoriti, svrz̄ i. t. d.

Razvoj od „stvol, cvol, col“ smo do sem pregledno zasledovali in ga menda kolikor toliko naposled razumeli. Da je pa „Celovec“ res nastal po tem razvoju, nam izpriĉuje tolminšĉina z obliko Cvelouĉ, kajti izgubo prvotnega *v* iz tolminske oblike Cvelouc si s paralelami, kakor je n. pr. sestra iz svestra (Schwester) [primeri: svest ali svast, Plet. II, 606], lahko pojasnimo in raztolmaĉimo, vrinka tega *v* v tolminskem nareĉju bi si pa nikakor ne mogli tolmaĉiti, ĉe bi bil Celouĉ drugih nareĉij res prvotna oblika, ki bi jo bilo izvajati iz „ĉel“ (integer). — Colovec iz *stvolovec (Geröhricht) bi bil torej s tolminsko obliko tega imena precej trdno podprt, izvod iz „ĉel“ pa hudo omajan in izpodjeden, — in iz tega je dokaj razvidno, kako vaŹna in znamenita za pravilno razlago je dialektna oblika naŹega imena v tolminšĉini. Nastane pa vpraŹanje, kako si bomo tolmaĉili prehod od oblike „Cólovec“ na „Celóvec“ ali celo s popolnim reduciranjem ali ukinjenjem prvega zloga na obliko „Clouĉ“. Po mojem mnenju je razlog za to oslavljenje vokala v prvem zlogu paĉ le preteg in prevaga naglasa s prvega zloga na drugi zlog, kajti vokali slabo naglaŹenih zlogov omedle na poluglasnike ter izgube prvotno svojo jasnost. Vzemimo n. pr. besedo „preŹstvo“, kjer vokal *u*, ĉe potegnemo naglas na prvi zlog besede t. j. na predlog, oslabi na poluglasnik, da se beseda glasi „preŹstvo“. — Trebělnik (v občini Sv. KriŹ v KostanjeviŹkem okraju) in Trebělno pri Mokronogu je paĉ iz Trobelnik in Trobelno, oboje od „trobela“ (das Rohr), trobelika (Wasserschierling, cicuta); primeri trebeljě (Sumpfkreuzkraut, Plet. II, 685) namesto trobeljě. Trebělnik je iz pridevnika „troběln“ (Rohr-) s sufiksom „-ik“ izveden, kakor so podobne tvorbe Hrastnik, Javornik, Jelnik, JelŹevnik, Svibnik, Smolnik i. t. d., torej po pomenu pribliŹno isto, kar Trstenik t. j. trstna goŹĉava (Röhricht, Rohrdickicht, Schilf). — Trebelno je pa brez posebnega posubstantivljanja s sufiksom kar naravnost substantivno rabljeni neutrum dotiĉnega pridevnika, kjer si v mislih lahko dostavljamo: „rastje, drevje, hostje, grmje“. — Podobna imena so: Svibno pri Sv. KriŹu v RadeŹkem okraju od sviba (cornus sanguinea,

Hartriegel), Čimérno ravno tam, menda od čemer = štrup, strupena rastlina (der Germer, veratrum), Hrastno pri Šentrupertu, Rudno pri Selcah poleg Rudno polje pri Srednji vasi na Bohinjskem, Smolno pri Poljanah (primeri smolje, smolinje, Wachholder), Ravno pri Raki in pri Krškem (ravno polje). Lomno pri Krškem izvajam iz lom = lim (Ulme, Plet. I, 529), torej kakor n. pr. Lomovje v občini Dole Mariatal = brestovec, Ulmenwald t. j. lomovo ali lomno goščavje in grmovje. Da so ta imena pravi samostojno rabljeni pridevniki, pa spoznamo na njihovi pridevniški sklanjatvi n. pr. Močilno in Prapretno pri Radečah — od kod? z Močilnega, s Prapretnega — kam? na Močilno, na Prapretno — kje? na Močilnem, na Praprotnem. Enako se rabi tudi samostojni neutrum pridevnikov na „-ov“ za krajno ime n. pr. Brezovo, Cerovo, Jesenovo, Kronovo, Jelovo, Smolevo, Krakovo i. t. d. — Če je krak povodno rastlinje, ki pokriva v gostih plasteh ribnike, luže in vsakovrstne stoječe ali leno tekoče, takozvane težke vode, tedaj je Krakovo pač močvirje s krakom ali vodno lečo zarasteno (krak ali žabja leča, Wasserlinse, Lemna). — Lomno in Krakovo s podobnimi samostojno rabljenimi pridevniškimi oblikami nas je nekoltko zastranilo od Trebélnega, ki ima tudi v nenaglašenem zlogu namesto jasnega o šibkejši e. Trebelno ali Trobelno imamo pri Mokronogu, pri Radečah in pri Palovčah. Oslabljenje vokala v nenaglašenem zlogu bi bilo torej tudi z analogijami izpričano in potrjeno; kakor Čekóvnik (nam. Čókovnik), Trebélnik in Trebélno (nam. Tróbelnik in Tróbelno), přéšestnik (nam. přešústnik) i. t. d. — tako tudi Celóvec (nam. Cólovec), ker je potegnil naglas z osnove „col“ na sufiks „-óvec“. Sicer naglašamo: brézovec, drénovec, jélševce i. t. d., vendar jih je mnogo potegnilo naglas z osnove na naslednji zlog n. pr. Ceróvec, Dobóvec i. t. d. — Pleteršnik (II, 678) ima sicer splošno nazivalo „topólovec“ (Pappelwald), vendar mislim, da naglašajo krajno ime Topólóvec. Za Jelóvec in Kolóvec vem, kajti tu se že pridevnik naglašá „jelóv“ n. pr. jelóv les, jelóvo drevje; in Kolóvec (Gerlach) je iz jelševih kolóv vzgojen gozdič, kajti jelša in vrba zraste iz zasajenih svojevrstnih kolov, ki poženo korenine (Setzholzwald). — Utegnil bi se tu kdo oglasiti s praznim vprašanjem: „Prej si trdil, da je pri imenu Celovec vsled prevage naglasa vokal v osnovi „col“ oslabil in da smo na ta način dobili „cěl“ poluglasniško izgovorjeno [ne morda cěl, цѣль ampak цѣль]. Zakaj pa iz istega vzroka, namreč vsled prevage naglasa, iz Dobovec in Kolovec ne dobimo Debóvec in Kelóvec?“ Razmere menda niso prav enake, da bi se morala

pojavit i sta prikazen — in pa prezeti ne smemo prave koroške oblike tega krajnega imena, to je namreč „Cьblóvьc“, kakor pravijo Ziljani. Tudi oblika „Cьblóvьc“ kaže v svoji osnovi odločno le polglasnik. —

Ko je naša pravda o razlagi Celovca tekla, naključilo se je, da je pokojni prof. Štrekelj v Archivu (XXVIII, 496) razložil tesno sorodstvo oblik: stvol, stbol, stьbь, stьblo (Stengel). — Ko sem tisto Štrekljevo razlago (stvol — stьbь) čital in primerjal to z zadržilom, da Korošci v Ziljski dolini svoje glavno mesto imenujejo sploh le „Cьblóvьc“, tedaj mi je prav popolnoma izginil vsak tudi najmanjši dvom o upravičenosti moje razlage, da je Celovec prav Cьblóvec t. j. Steblovec ali Stvolovec (Kalmmpflanzengebüsch, Geröricht, arundinetum, cannetum, fruticetum). Wildes Gestrüppe und Moos deckten den Boden, pravi stari popis Celovške pokrajine.

Jaz sem bil s svojo razlago zadovoljen, pa ne samo zato, ker je bila po ugodnem naključju moja, ampak zato, ker nisem našel pege na njej; — žal mi je samo to, da sem se bil preveč udal misli, da mora biti slovensko in nemško ime v kaki zvezi, pa sem hotel ob enem pogoditi tudi razlago Klagenfurta, namesto da bi se bil zadovoljil z negativno stranjo dokazovanja, namreč da „Cьblóvьc“ ne moremo izvajati iz „cviliti“ in da slovensko ime nikakor ne more veljati za kakršenkoli bodi prevod iz nemškega. — Ker že g. R. P. z nekim zadovoljstvom pripoveduje, da moja razlaga Celovca ni zadovoljiva, moram tudi jaz izraziti svojo nezadovoljnost s tem načinom prerekanja, s kakršnim se je blagovolil on zadovoljiti. Če kaka razlaga koga ne zadovolji, zahteva dostojnost kritike od njega, da navede razloge, zakaj da ga ni zadovoljila; — kajti le na ta način je mogoče, da stvar napreduje, — in napredek mora biti vsaki resni kritiki pravi namen. —

Ivan Albreht:

Motiv s Krasa.

Kot kronana kača se plazi glad izza skal
in v lokih se dviga in sklanja do tal
ter skokoma piči.

In kamorkoli zablodi oko,
ležijo vsekrižem mrličiči.

Le jaz še med njimi, kot smrtni greh
samujem, mrličem in sebi v zasmeh.

Marija Kmet:

Liza.

I.

Lešovje, novembra 1910.

Veš, Tone, tako mi je, kot da so me vrgli v široko, deročo reko. Do sedaj sem samo še kričala, treba pa bo poskusiti plavati. Trudim se, če bo šlo, ne vem sicer kako. Oče mi je dejal, da se privadim temu življenju in da se mi bo zdelo, kot da ni bilo nikoli drugače. To je banalnost! Tudi Ribničanov konj se je privadil stradanju, ampak naposled ostane še vprašanje, kakšen je bil konec. Rešila bom nekaj, kar je čisto mojega in je tako močno, da ne bo propadlo. Vse drugo naj vzame Lešovje in šola. — Ej, otroci mi nosijo rož domov in v šolo. Veš, vrtnice, tiste velike, rumene in pa astre. Vse je v rožah. Pa kaj vse to! Časih bi otroka najraje poljubila, tako imeniten humor ima; toda zaprem ga, ker se je smejal dobremu dovtipu. Premalo sem še stroj, da bi bila za šolo. Tam je treba po mojem videti le cilj pred seboj, a zunaj cilja naj me ničesar ne briga. Toda mene ravno vse drugo bolj vleče kakor to. Tako je z mojim učiteljevanjem. Pišeš, naj se oprostim vezi? Kako — in življenje, kruh? Ti seveda, v Parizu si, lepo je v mestih. Več prostosti je tam, pa kaj.

Pozdravljen!

Liza.

*

Lešovje, decembra 1910.

Ali je res tako težko življenje, Tone, ali sem le jaz preslaba? Izprašujem se o tem in potem se smejem in iščem korajže vsepovsod. Šla sem plesat samo zato, ker sem mislila, da bo spet enkrat lepo med mladimi. Večer pa se je vlekel v neskončnost, prazno besedičenje, gramofon. — Bilo je, kakor da je vse nekje daleč za menoj, kakor da nisem jaz tista, ki plešem, kakor da je bogve kdo, ki se smeje in klepeta neslanosti. Ko sem prišla vsa trudna domov, sem rekla, da me ne bo več v tisto v dvorano.

Tukaj so mi vzeli mnogo iluzij. Kakor otrok sem prišla sem, če pomislim. Saj sem veliko brala in veliko verjela knjigam in tudi to sem verjela, da je življenje grdo in kruto. Za vsem pa je bila vendar še skrita misel, da morda ni vse tako v življenju. In

vendar je tako in še grše. Časih se mi zagnusi vse. Pa kaj pomaga pljuvanje!

Tu nimam nikogar, da bi se govorilo z njim odkrito. In šola! Časih čutim, kako bom pustila vse moči tam. In čemu? Da naučim nekaj otrok čitanja. Kadar črkujemo mi šumi po glavi, in človek bi klel. Pedagogika pa nas je učila: „Freundlich — ernst“ . . .

Da naj bi imela toliko moči, praviš, da bi vrgla vse od sebe in živela? Mislila sem tudi jaz časih tako. Sedaj v zadnjih nočeh pa sem spoznala, da morajo vse take misli ostati sanje. Tudi tisto življenje, o katerem sanjam, gotovo ni tako prijazno, kakor si mislim. Kdor ni s časom postal kamen in vrgel vse iluzije v kot, naj gleda da prenaša življenje vsaj s humorjem . . . In vendar, da bi šla in pustila praviš? Šla, da šla bi, šla gotovo, a kje je še odločitev!

Liza.

*

Lešovje, februarja 1911.

Huduješ se, da molčim. Menda mi tega ne zameriš preveč. Malo se zmenim za svet. Ljudje hodijo svoja pota, a jaz svoja.

Zvečer si zakurim v peči, v samovarju si grejem vodo in mislim da kuham čaj. In potem gledam v strop in se veselim življenja. Pomisli in uvažuj: dober gorenjski zrak, trg, zabave, ples — in celo meščanov sin, ki me časti na vse mogoče načine! Liza pa se cmeri in hoče bogve kaj boljšega in lepšega?

Najhujše je pa to, da sem veliko premlada ali pa prestara, za dvajset let. Ta neusmiljena šolmaštrija, da bi jo vrag odnesel! Sicer pa nič hudega, Tone!

Liza.

*

Lešovje, marca 1911.

Pomlad bi morala biti, a zunaj je dež in megla. V moji sobi pa je mrzlo in vse razvlečeno, obleka po postelji in stolih, knjige so razmetane in po vlagi diši. Zato sem prinesla vse rože na mizo in se zavila v staro pelerino. Brala sem nekaj časa, potem pa mislila, če bi ne bilo resnično mogoče napraviti sprave med menoj in mojim poklicem. Šlo bi. In začela sem hoditi vsak teden dvakrat v Ljubljano in ni mi več tako dolgčas. Še je lepih dni, tako da v šoli še precej mirno prenašam tiste ure. Velika noč bo, domov pojdem; veselim se pa nič. Ničesar ne pričakujem, pa morda bo lepo.

Pozdravlja Te

Liza.

*

Lešovje, aprila 1911.

Prišla sem z velikonočnih počitnic tako brezupna, da bi najbrž naredila kakšno neumnost. Ko sem se vozila tisto pot proti Lešovju, je bilo vse čudovito mirno v meni, kakor takrat predno zaspimo. In samo ena želja — da bi trčila vlaka, da bi se podrl strop, ali da bi se me kdo usmilil z nožem, pištolo, kolom — vseeno, samo da bi bil konec. Smrt je kakor mati, pogladi po laseh in poljubi na čelo. Nič kričanja, nič groze, kakršno sem si časih mislila.

Pa pridem v svojo sobo in vse je drugače. Kje je tista, ki je še pred minutami mislila in želela smrti? Sedim in berem podlistek, jem, upihnem luč in zaspim, vse tako kot se spodobi. In dnevi beže, zdi se mi, da stojim izven časa in gledam dneve, kako se pode. Jaz pa stojim in se ne premaknem. Vsepovsod samo Lešovje in šola. In zdi se mi, da je boljše, če ne poskusim gledati čez vse to, ker potem šele vidim, da je na tej strani vse temno kakor od tvorniškega dima. Pa morda ni drugje nič boljše. Trudna sem in topa. In morda nisem trudna in topa, samo mirna, kaj jaz vem! — Časih sedim med lešovskimi meščani v gostilni in poslušam kvante oženjenih. Gnusijo se mi, a nimam niti toliko moči, da bi jim pljunila v obraz. Sedim in smehljaje poslušam do konca. Sursum corda!

Liza.

*

Lešovje, maja 1911.

Pravzaprav, če pomislim, imam vendar vsega toliko, da bi morala biti kot pameten in razsoden človek vendar popolnoma zadovoljna in nazadnje tudi srečna. Služba, zdravje, mladost — to so faktorji, ki bi me morali zadovoljiti. — Pa kaj, take nesrečne narave sem, da hočem vedno več in iščem lepoto vedno tam, kjer mi je nedosegljiva. Zdi se mi pa včasih, da je to hrepenenje najlepše v meni in da je vredno vse bolesti in vsega trpljenja.

Pomlad je, lepote silijo v svet. Predno bo konec šole, se hočem še enkrat trdno prepričati, sem drugo leto še za Lešovje, ali pa odrinem — kam? — Zdrav!

Liza.

*

Podgorje, oktobra 1911.

Pa je šlo spet vse rakom zvižgat! Spet sem na mestu, kjer nisem rada. Časih mi še obstane misel na korajžnih besedah s počitnic, ko sva snovala naklepe za letos. Nov kraj me je precej zavzel, vse tiste gore in jasni zrak mi bistrijo možgane in voljo.

Nič ne čutim tiste hribovske zapuščenosti in tudi ne čutim potrebe vzdihovanja po mestnih promenadah. Tako neko mlado veselje je v meni, kakor da hoče potencirano živeti vse, kar je zamudilo v zadnjih letih. In tu je vse novo. Od otrok, ki so kot otroci božji veseli in naravni, od srednjeveškega, četudi še mladega učitelja, od kaplana in žandarjev, pa do nališpanih deklet in občinskega tajnika, ki kliče pred cerkvijo. In ker nisem še „umrla“, gledam vse z večjim veseljem, kakor sem včasih take stvari brala. Ampak treba je pomisliti, da ne bo ostalo tako; menda že februarja moram iti odtod v nov kraj, kam? Nič ne vem, najbrž bom z nemarnosti prepustila to gospodu nadzorniku. V meni je tudi malo tiste civilizirane kanalije, ki ji ni dosti lepota, ampak si želi še vedeti, kje nosijo zdaj privihan klobuk, kakšne frizure in obleke so v modi et cetera — tako se tudi jaz spomnim časih, da bi bilo lepše v Parizu. Ah da: „Es lebe das Leben!“ Pozdravljam Te L.

*

Podgorje, februarja 1912.

Večer mi je postal predolg; zakaj dolgočasno je vedno poslušati uro, farovškega psa in hojo copatov nad mojo glavo. Potem, ko se bo vse umirilo, gledam umetniške slike — in polnoč bo, ko bom zaspala. Tako je skoraj vedno. Po šest, sedem ur sedim pri peči, pijem čaj in berem. Vse drugače živim tu, tišje in globlje; samota in mir silita, da govorimo sami s seboj. Pred Božičem sem se samo smejala in vživala z vso intenzivnostjo srca in živcev. Prišlo je kakor pijanost s tako silo, da nisem mogla ničesar več razumeti, samo svoje močno veselje. Če sem v nočeh hodila domov iz Kokre, bi bila vriskala, poljubila zemljo, objela gore in se potopila v tisto globoko, temno nebo, ki je tukaj tako silno lepo. Zdaj pa so za menoj vsi drugačni dnevi in vse druge noči, in smejala se že dolgo nisem. Pred mano je pot, vse preje kot vesela, toda taka, kakršno hočem.

Pišoš o pariškem življenju. Rada bi vsaj enkrat videla tisto divje življenje že zato, da bi vedela, kaj bi se odzvalo v meni, ali stud, ali tisto, kar opijani druge . . .

V marcu pojdem domov, potem pa najbrže v Potok spet med purgarje. Od tu pojdem težko, ker dvomim, da bi bil kraj kje tako lep in poln miru, kakor je Podgorje. A tisto daljno, daljno — in vendar tako sredi mene, tisto o svobodi in prostosti izven službe učiteljice pa me sili in vabi močneje, kot kdaj prej. Očital mi boš spet mojo neodločnost. Pa tako je, Tone! Liza.

*

Potok, junija 1912.

Če človek nima doma, je hudo, a če ga ima, je spet hudo. Ovira me. Že sama sem neodločna, a zdaj še dom. Govorila sem doma o Parizu; a saj veš, kam bi s takimi preširnimi besedami dekle, mlado in neizkušeno. In vendar — pojde — videl boš, da pojde. Gotovo se prezirljivo smehljaš, Tone — pa boš videl, imela bom vendarle enkrat tisto moč, ki me potegne preko vsega. Samo kdaj? Čutim sicer, da kmalu. Pa dovolj o tem, govorila bova v počitnicah.

Tu živim kakor v adventu, če ne še bolj spokorno. Moja soseda, dva stara človeka, se čudita moji mladosti, ki je vsa brez življenja. „Žalostno vas je gledati,“ pravita. Jaz pa ne čutim ne starosti, ne žalosti. Hodim v mraku med temi griči in iščem v gozdu zimzelena in zvončkov. Menda iščem pomladi. Ljudi ne vidim dosti, edino pri kosilu. Tu sta dva pametna človeka. Eden šestindvajsetletni bankroten starček, ki gleda name kakor na naivnega otroka in me vendarle zavida. Človek, ki ga je ubila prestara mladost. Drugi je vesel, mlad in zelo zloben. Ampak ne more mu človek zameriti, kakor otroku ne, če pokaže jezik.

Po kosilu filozofiramo, prepiramo se, ali pa nam tisti veseli fant pripoveduje posamezna poglavja veselih novel, ki jih je sam doživel. In smejemo se tako hrupno, da v sosednji sobi stikajo glave.

Pozdravljen!

Liza.

II.

Potekali so zadnji dnevi počitnic. Deževno je bilo zunaj in hladno. Stopila je Liza k očetu v delavnico in ga nemo gledala. Oče se je ozrl in dejal: „Kaj je, Liza?“

„Pojdem,“ je odgovorila Liza in ga ni pogledala.

„Kam?“ je dejal oče in delal dalje.

Lizi je hitro šinila kri v glavo, stisnilo jo je nekaj krog srca in ni ni mogla takoj odgovoriti. Še enkrat je vprašal oče, odložil čopič in jo ostro pogledal:

„Kam hočeš?“

„V Pariz,“ je komaj slišno rekla Liza in pogledala skozi okno. Tedaj se je oče nasmehnil, prijel spet za čopič, ga pomočil v barvo in ji poredno zažugal: „Poglej jo, poglej, kako se zna norčevati. V Pariz pa že lahko greš, tja ti ne branim, ha ha! Predno boš ti v Parizu, bom jaz tudi že tam.“ In zmajal je z glavo: „Oh ta dekle,

kako me zna..." In delal je dalje. Liza pa je stopila bliže k njemu, ga prijela za ramo in rekla glasneje: „Oče, v resnici pojdem, ne šalim se.“

Ni se zmenil oče tudi za te besede ne, samo smehljuje je zamrmral: „Seveda pojdeš, kajpada. Liza pojde v Pariz. — Oh otrok!“ — je zavzdihnil in se trudno nasmehnil. Obenem pa se je ustrašil vseh teh besed, ki jih ni mogel in tudi ni hotel razumeti. Vedel je o Tonetu in Lizi vse, tudi to, da ji Tone prigo-varja in jo sili v Pariz. A prav do dna ni mogel razumeti, zakaj bi Liza pustila službo in odšla kar na slepo srečo. Sicer službo bi dobila kje — a vendar, kako bi bilo vse to. Ne, ne to ni mogoče, s tem ne bo nič.

Liza je še vedno stala poleg njega in ga gledala. Koncem svojih misli jo je oče resno pogledal in odložil spet delo. Liza je rekla: „Da oče, jaz pojdem! Dovolj mi je teh ozkih mej, v katerih živim tam zunaj. Ni zame ta kruh in niso zame vsi ti majhni kraji. Jaz hočem ven, jaz hočem širnih krajev, hočem šumnih mest, hočem v Pariz!“ Razvnela se je bila popolnoma, in vsa rdeča so bila njena sicer bleda in upadla lica. Težke kite so se polagoma spustile niže na zatilnik in razburjena je bila, da so ji trepetale vse mišice. Take še ni bil videl oče, in končno je moral, četudi ni hotel, raz-umeti, da gre tu za nekaj resnega in se Liza vendarle ne šali. Nekako sitno mu je bilo in sramoval se je, ko mu je skrivoma prilezla solza v oko. Pogledal je na pričeto delo in dejal mirno, a tako, da se je čutil neki notranji trepet v njegovem glasu: „Vidiš, Liza, in zopet ti moram reči, da imaš pamet triletnega otroka. Kam hočeš, kam siliš z doma in iz domačih krajev, ko ne veš, kako silno mrzli in trpki so tuji domovi, kako zelo kamenita je tujina! Nikjer še nisi bila, zato govoriš tako. Nekaj ti je stopilo v mlado glavo, pretreslo ti je mlade misli in možgane, pa hočeš nekam, da sama ne veš kam. Otrok si in spet otrok. Ali misliš, da so šumna in velika mesta res tako svobodna in prosta? In Tone —“

Tu je nenadoma umolknil. Čutil je, da nima pravice govoriti o mladih dveh, zakaj vedel je, kaj je ljubezen. A čutil je nekaj drugega, nekaj, kar ga je za hip osupnilo. Čutil je, da se vzbuja v njem nekak egoizem in da ga mora Liza čutiti. Četudi je bilo res, da je bil v skrbeh za njeno bodočnost in ji je branil največ radi tega, a bilo je še drugo v njem in tega ga je bilo sram. Liza je videla boj v njem in smilil se ji je. Že davno je vedela za vse te besede, ki jih bo oče govoril v tem slučaju in niso ji šle do

srca. A zbedel jo je ta boj in prijela ga je za roko in ga pogledala v oči. V tem je prišla mati in vprašala:

„Kaj je? Spet Liza govori o odhodu?“

„Da, mati. Sicer pa pustimo zdaj to!“

„Oh, Liza, kdaj te bo srečala pamet, kdaj?“ in zakrila si je obraz in zaihtela.

„Ne muči naju na stara leta, saj veš, da je že odšla tvoja sestra in zdaj si še ti taka.“ In spet je glasneje zaihtela in sedla na stol poleg okna. Liza je videla, da spet ni prišlo do odločitve, čudno jo je zamrzelo vse skupaj, vzela je klobuk in odšla. Oče si je oddahnil in smehljuje nadaljeval svoje delo, mati pa je vzdihovaje odšla spet v kuhinjo, kjer je prejokala ves večer.

Drugo jutro je solnce veselo sijalo; bil je tako lep jesenski dan, da ga je moral človek nehote z občudovanjem motriti. Lepa je jesen v sòlncu, dovršena lepota je, ki trosi mir in sijaj v misli človeka. Liza vsega tega ni občutila, ko je stopala po ulicah proti Tonetovemu stanovanju. Zadnji dan je bil danes, najbrže da odide Tone še ta večer, je mislila. Topa je bila in brezčutna; mučno jo je dirnila ovira staršev, v drugi luči jih je videla sedaj, brezpomembne so se ji zdele besede o hvaležnosti do staršev. Čemu bi jim bila zdaj hvaležna, je mislila. Ne pomislijo na mlada leta. — Ali pa bi bila res tako nesrečna tam zunaj in starši slutijo to? Žalostno je gledala v tla in sklenila, da ne misli več o tem, da le še pove Tonetu, da spet ne pojde. Kako ji je zadnjič govoril, da mora iti, da je ne pusti še tretje leto samotariti na kmetih. Potrkala je na vrata in vstopila.

Tone se skoro ni ozrl; čepel je na tleh in zlagal knjige, perilo in druge drobnarije v kovčeg, ki je ležal široko odprt na tleh pred njim. Slabe volje je bil in metal je vse skupaj, kakor je pač nanoslo. Ko je Liza zaprla vrata za seboj, je šele pogledal kvišku in dejal: „Ti si, Liza? Dobro. Pospravljam, danes pojdem. No in kako je s teboj?“

Liza se je naslonila na nizko omaro z obema komolcema in je gledala črnomarogasti les, ki se ji je naenkrat zazdel izredno star in črviv. Malomarno je rekla in ga pogledala: „Ne pojdem!“

Tedaj pa je Tone sunil kovčeg daleč v stran, da se je prevrnil in se je vse raztreslo po tleh. S hripavim glasom je zavpil: „Ali si že napol umrla in si stara in slaba, da nimaš več toliko moči in volje, da bi se otresla doma in stopila na noge? Ali misliš, da je bilo meni lahko zapustiti dom tisti čas? — Pa treba je volje in

gre — vse gre. — Torej hočeš spet umirati? Ali je tebi in tvojim staršem ljubše, da umiraš? Seveda — ženske — trpljenje, to je vaš vzor! V njem najdete lepoto, čistoto in ne vem, kaj še! Ali ne veš, Liza, da je boljše eno leto živeti, kakor pa trideset let umirati?“ — Skočil je kvišku in si ves razgret popravljal lase in začel hoditi z dolgimi koraki po sobi.

Liza je molčala. Vzravkala se je in ga mirno in vprašujoče pogledala. Naenkrat se je Tone vstavil pred njo, stresel z rameni, kakor bi se bil pravkar zavedel, kaj je govoril, podal je Lizi roko in jo tiho vprašal: „Ali si huda?“

Odkimala je. Tedaj jo je Tone privil k sebi, jo naenkrat izpustil in se sklonil tik k njenemu obrazu. Zamolklo je dejal: „Liza, ali ne čutiš tudi ti, da zahteva ljubezen še nekaj več?“

Osupla ga je pogledala in padla je mrena z njenih oči in razumela ga je. Vedela je, kaj pomeni njegov izmučen in bled obraz, čemu mu žare oči tako vroče in v čudnem ognju. In v tistem hipu se je zazdela sama sebi tako zelo majhna in otročja, in tako plitvi in suhoparni so se ji zazdeli starši v svojem odporu . . . Zdaj je videla le njega in sebe in to je bil ves svet, ves dom in vsa zlata solnčna sreča . . . „Tvoja sem!“ In kakor brez uma ga je stisnila k sebi in ga poljubila na tiste žejne in hrepeneče oči. Tone se je stresel, jo pogledal, kakor bi bilo pred njim neko vzvišeno bitje, zdrsnil je na kolena in objel njeno telo.

Doma se je Liza začudena ozirala okrog, skoro ni spoznala svojega doma, tuja sta ji bila oče in mati in ni mogla razumeti, da jo je ravno vse to moglo kdaj sploh ovirati.

Tudi oče je čutil, da ni vse v redu; vedel je, da je Liza izgubljena za dom. Pospravljala je svoje reči v kovčeg in ni ji branil, četudi se mu je srce krčilo žalosti in groze. Mati je spoznala Lizino namero, parkrat jo je stisnila k sebi in je ni izpustila, a Liza jo je samo čudno motreče pogledala.

Zvečer je bilo, ko je bila Liza gotova in je segla v roke očetu in materi v slovo.

Oče jo je še enkrat pogledal in dejal komaj slišno: „Torej resnično, Liza?“

Pokimala je in poljubila mater, ki se ji je ovila krog vratu in glasno jokala; a oče je pristopil in šepnil:

„Pojdi, mati, življenje zahteva mladih ljudi! Ne pozabi, midva sva že stara . . .“

Karel Dolenc:

Črtice.

1. Bridkost.

Grem mimo gostilnice. Mrači se. A na vrtu še ne gore luči. Lahek pomladanski veter veje skozi mrak. Kakor bi se lahkomišelnost, za kratek čas, poigraval z njim, stresa s kostanjev dehteče cvetje. Kakor beli metulji se zibljejo nežni lističi po zraku. Sipljejo se na mize in na zemljo, kakor se osipavajo cvetovi nedolžnih sanj ob močnem vinu, ob strastni godbi v poznih nočeh, s soparom in poželjenjem nasičenih.

Iz vrta zazveni v tihi, sanjavi mrak glasen, nelep smeh.

Ozrem se. Mlada gospodična in dva mlada gospoda sede ob okrogli mizi. Gospodiča se sklanjata k deklici, govorita ji poltiho. Gospodična se smeji njunim besedam glasno, s sunkovitim, razbrzdanim smehom.

Bridkost mi zaveje v dušo. Zakaj za moj posluš in za moje misli je tak smeh najžalostnejši. Vsa duša se mi užalosti ob njem. Jasno čuti iz njega, kako se osipava najlepše, najnežnejše cvetje mladosti, kako padajo v blato dehteče rože nedolžnosti in mladostne neskrbnosti.

Glej, nenadoma udari gospodična enega kavalirjev po ustih. Nalahko, ljubeče, igraje ga udari.

Z boleščjo čutim: Dekle misli, da se igra z gospodičema. A v resnici se igrata ona z njo, z njenimi mislimi, z njenim hrepenenjem, z njenim telesom, ki ga omadežujeta s pohotnimi pogledi, z njeno dušo, ki jo s pritajenim, umazanim pripovedovanjem in laskanjem vlečeta v blato, z vso njeno prihodnostjo, z vsem njenim življenjem. Zakaj vedno se igra v življenju moški z žensko. Izgubi pa vedno ženska. Izmed največjih bridkosti življenja je ta bridkost.

*

Zamišljen, žalosten nadaljujem svojo pot. Kar mi nenadoma stopi pred dušo iz mraka pred menoj in iz mraka davnih dni bolesten prizor.

Bil sem tedaj dijak v Celju. Nekega dne zavijem v stransko ulico za starim mračnim sodnijskim poslopjem. Komaj krenem za vogel, zagledam sredi ulice gručo ljudi. Nevoljno govorjenje, pol-

glasni, kratki smehi, kakor bi smejalci ne vedeli, ali se naj smejejo ali ne, ali kakor bi se sramovali tega smeha, se glase iz množice.

Pristopim. Na cestnem kamenju zagledam žensko srednjih let. Napol leži, napol sedi, ali se vsaj trudi, da bi sedla. Zdaj zdaj se poskuša dvigniti. Razprostre roke, vele in suhe kakor žveplenke. Z drobnimi koščnimi prsti grabi po zraku kakor utapljači se plavalec. A nikjer rešilne vrvi! Niti slabotne bilke nikjer, da bi se je oklenila in se rešila iz groze, ki se pogreza v njo. Spet se zvrne po tleh. Zvijaja se, da se nehote domislil kače, ki je stopila na njo močna noga. Na nesrečni ženi pa stoji še strašnejši zmagovalec, demon alkohol v najostudnejši obliki.

Motne, plašne oči begajo nesrečnici obupano, skoro preseče po gledalcih. Zdi se, da pač vidi ljudi ob sebi, a ne pozna nikogar. Morda jo navdaja to s še večjo grozo, z grozo posebne boli, neizrekljivega trpljenja. Ustnice se ji naglo gibljejo, trepetajo ji v bolnem drhtenju. Nerazločni glasovi se trgajo iz ust, poltihi, čudno tožeči. A jasne besede ne more izgovoriti ob vsem trudu. Belkaste pene ji silijo čez tenke, modre ustnice. Po suhem, zarjavelem, izredno pravilnem in navzlic strastem še nekako nežnem licu ji stoje potne kapljice, vse čelo jih je polno, kakor bi bilo obsuto z biseri.

Vsakikrat, ko zakrili nesrečnica po zraku in vrže z vso silo gornje telo nakvišku, da bi vstala, a se s poltihim bolestnim ječanjem zruši nazaj na kamenje, se del gledalcev, posebno mladina, zaničljivo nasmeji. Drugi se s studom okrenejo, odhajajo. Močan mož, rdeč in zabuhel v obraz, se glasno jezi: „Ali ni nikjer policaja? To je vendar gnusoba!“

Sirovi, pretrgani smeh, stud na obrazih, ta opazka pravičnega, gotovo zelo vzdržnega moža — vse to mi polni srce z bridkostjo. A najbridkeje me zadene, ko tik mene postaren gospod izpregovori poltiho:

„Kakšna krasotica je bila nekdam!“

Morda pojdeš ti, mlada deklica, ki se smejiš nocoj pod dehtičimi kostanji v cvetoči pomladi svojega življenja s tako vročim, strastnim smehom, isto pot . . .

Polno bridkosti mi je srce, polno žalosti po mladem življenju, po prežgodaj osulem, v blato pogaženem cvetju.

Dr. Sketova pisma iz Bosne.

Priobčil J. Wester.

Šestintrideset let je minilo, da je naša država zadnjič nastopila z oboroženo močjo v sovražno deželo; bilo je to l. 1878., ko je po berlinskem dogovoru pripadla Avstro-Ogrski naloga, zasesti tedaj turški pokrajini Bosno in Hercegovino in ustvariti v teh prevesno od slovanskih kristjanov naseljenih pokrajinah mir in red. Nemalo truda in žrtev je stalo našo vojsko, ki je z nevzdržno silo prodirala v nevarno ozemlje onstran Save in ga končno zavzela.

Kot spomin na tiste burne dni, ki se ne dajo po svojem pomenu primerjati z dalekosežnimi dogodki današnjih časov, a so v njih nastopali slovenski polki in bataljoni za uspeh in čast naše širše domovine, kakor tudi v pričujoči vojni, hočemo objaviti zanimiva pisma, ki jih je bil pisal dr. Sket iz Bosne svojim prijateljema, profesorjema Vinku Borštnerju in Francu Hauptmannu v Celovec.

Ta pisma je hranil rajni Sket med svojimi zapiski in listinami; zakaj naročil je bil prijateljema, da mu jih izročita, če se vrne z bojišča, da si jih shrani kot spomin na prestane trude in nevarnosti.¹ Vestno in natančno si je zabeleževal mladi poročnik — bil je takrat 26 let star — vse vtiske in dogodke, kar jih je doživel na bojnem pohodu od Maribora prek Oseka in Broda v Slavoniji na težavnih marših po Bosni noter do Sarajeva in nato še na Romanji planini, kjer je bival tri tedne na četovanju v stražnici (karavli).

Sket je l. 1877. dovršil modroslovne študije na graškem vseučilišču; še tisto jesen je nastopil službovanje kot gimnazijski učitelj v Celovcu; začetkom meseca julija 1878 je postal na graškem vseučilišču doktor modroslovja, a še tisti mesec je bil poklican pod orožje. Kot rezervni poročnik je odšel k svojemu domačemu pešpolku Hartung št. 47 v Maribor. Takrat so šteli naši polki po 5 bataljonov; trije bataljoni Hartungovega polka so bili v Tridentu na Tirolskem; to je bil redovni polk, 4. in 5. bataljon pa sta tvorila nadomestni ali rezervni polk. In baš ta rezervni polk št. 47 je moral kakor tudi kranjski pešpolk fcm. Kuhna št. 17 in koroški pešpolk fcm. Marojčiča št. 7, oditi v Bosno. Takrat se je mariborski pešpolk št. 47 popolnjeval iz cele slovenske Štajerske, tako da so služili v njem večidel sami slovenski fantje Štajerci. Ko je bilo

¹ Prim. moj življenjepiš dr. J. Sketa v „Ljublj. zvonu“ 1912, str. 298.

1. 1883. ustanovljenih več novih pešpolkov, se je osnoval tudi nov južnoštajerski (slovenski) polk št. 87, čigar dopolnilni okraj je v Celju. — Dr. Sket je bil dodeljen 19. kompaniji, torej je služil v 5. bataljonu. Ta bataljon je bil dodeljen 3. gorski brigadi šeste divizije, ki je stopila na bosenska tla 29. julija 1878 pri Bosenskem brodu. Poveljnik tej diviziji je bil pl. Tegetthoff. Sedma pehotna divizija pod poveljstvom vojvode Würtemberga je istega dne prekoračila Savo pri Stari Gradiški, dvajseta divizija grofa Szaparyja pa pri Šamcu blizu srbske meje. A tudi na jugu je stopila na hercegovska tla 1. avgusta osemnajsta pehotna divizija, ki ji je poveljeval baron Jovanović. Vrhovni poveljnik vse te armade, obstoječe v celem iz 159 pešaških, oziroma lovskih bataljonov, 30 škadron konjenice, 43 težkih, oziroma gorskih baterij, 27 ženijskih in pionirskih stotnij itd. je bil fcm. Josip baron Filipović.¹

Šesta pehotna divizija je prekoračila 29. julija Savo pri Brodu in je imela nalogo, prodirati po glavni cesti proti Sarajevu. Glavna kolona te divizije je marširala torej skoz kraje, kakor Derventa, Doboj, Maglaj Žepče, Zenica, Visoko do Sarajeva. Peti in tudi četrti bataljon 47. pešpolka sta imela težavnejšo nalogo, ker sta spremljala gorsko baterijo, ki se ni vselej pomikala po glavni poti, ampak je varovala ob strani glavno kolono na maršu. Tod po strmih brdih in težko prehodnih planinah ni bilo nikakih poti, kvečjemu slabe steze; vrhu tega je bilo vreme skrajno neugodno: ali je silno deževalo, ali pa je solnce neusmiljeno pripekalo. Dovoz živil je bil silno težaven, ker ni bilo cest, koder bi se bil mogel trën zložno in hitro premikati. Armadni poveljnik se je izprva nadejal, da bo v petnajstih dneh vsa Bosna pomirjena, a zmotil se je. Šele dne 19. avgusta je zavihrala avstrijska zastava iznad „rumene bastije“ v Sarajevu. Glavno mesto Bosne se je vdalo; a dežela še ni bila pomirjena. Zakaj vstaške čete, obstoječe iz regularnih vojakov in vstaških krdel, so še vedno zbirale in skušale ovirati prodiranje cesarskih čet. Šele ko so padli Bihač (19. septembra), Livno in Klobuk (28. septembra) ter Kladuša (20. oktobra), je bilo zasedanje obeh dežel končano. Avstrijski polki, ki so bili deželo zasedli, so ostali še nadalje v Bosni in Hercegovini, dokler jih niso nadomestile nove vojne čete.

¹ Ti podatki so posneti iz knjige, ki jo je izdala Matica Hrvatska: Dr. Mihovil Mandić. Povijest okupacije Bosne in Hercegovine, Zagreb 1910. — Prim. tudi: Jernej Andrejka pl. Livnogradski. Slovenski fantje v Bosni in Hercegovini 1878. Celovec 1904—5.

Mariborski rezervni pešpolk št. 47 se je odpeljel iz Maribora ponoči 15. julija in šele 13. novembra se je vrnil v Maribor. In to dobo, počenši z odhodom iz Maribora do srečne vrnitve, je popisal dr. Sket v desetih pismih, naslovljenih svojima prijateljema. Zanimiva pa so tudi tri nemška pisma, ki jih je Sket poslal gospe Eleonori Grabnerjevi v Celovcu.

V naslednjem je objavljenih vseh deset pisem, kakor se glasi njih izvorno besedilo; le v pravopisnem oziru sem nekoliko izpremenil, ravnajoč se po sedaj običajni pisavi, dasi sem marsikatero oblike, lastne štajerskemu narečju, nalašč pustil neizpremenjene. Stvari, ki so nebistvene ali čisto zasebnega značaja in vsled tega ne sodijo pred širšo javnost, sem izpustil, dotične vrzeli pa sem označil s pičicami. Ker je tudi v treh nemških pismih marsikaka opazka, ki pojasnjuje ali popolnjuje slovenska pisma, sem dotične odstavke poslovenil in jih objavil kot dostavke k slovenskim pismom.

I.

Novo Topolje, ob 7. zvečer v nedeljo
21. julija 1878.

Dragi mi prijatelj!

V oddaljeno zemljo slavonsko me žene usoda; poglej na zemljevid in premeri planjavo, ki smo jo z železnico in nato peš prekoračili. Lep del avstrijske države! — Kakor sem Ti že naznanil, smo oddrdrali proti južni meji okoli polnoči med 15. in 16. julijem. Dospeli smo v Kanižo ob 9. zjutraj in tam je moštvo južinalo pri etapni komandi, mi častniki pa in drugi, ki so imeli kaj pod palcem, v restavraciji na kolodvoru...

Ponočna vožnja iz Maribora mi ni bila ljuba. Ob 8. zvečer v ponedeljek je naša kompanija, in tako tudi druge, morala nastopiti, kajti bati se je bilo, da bi se vojaki ne razšli, pijani in žalosti pobiti. Naš peti bataljon je ob 10. zvečer korakal od Glavnega trga proti kolodvoru, spremljan od prebivalstva mariborskega in od tužnih in plakajočih staršev, žen in otrok, prijateljev in znancev, prijateljic in ljubic. Godba mu je svirala na težki in dolgi pot, morda zadnji pot. Zunaj kolodvora je stal celo uro in pričakoval čas, ko se odpelje 4. bataljon. Ta oddrda ob 12. ponoči. — Slovo je bilo žalostno; srce mi je trepetalo, ko sem videl, kako ljubeznivo in zopet žalostno poljublja mož-vojak zadnjič svojo ženo in otroke, svoje starše in prijatelje. To je bil jok in stok! Za me je bila ločitev

lahka, kajti moj oče so se že v nedeljo od mene ločili, prijateljem pa sem v slovo roko stisnil in izrekel upanje, da se še enkrat vidimo. Kolodvor je bil napolnjen ljudi, da se je vse trlo. Godba je igrala popotnico in naš bataljon in z njim slovenski fantje so se odpeljali vriskaje in pevaje iz Maribora v temno noč proti Ogrskemu. Jaz sem se kakor drugi vlegel in spaval, dokler me ni jutro solnce na ptujski postaji zbudilo.

V torek, 23. julija ob treh popoldne.

Ob 4. v jutru zagledamo Ptujsko mesto. Prvi (4.) bataljon nas je tam pričakoval in tudi tam za nami ostal. Veliko ljudi je bilo na kolodvoru. Prinašali so popotnico svojim ljubim. Mi odrinemo. V Čakaturnu (Čakovcu) smo imeli pol ure odpočitka. Tam sem videl nekaj kmetijskih ljudi in sem jih takoj nagovoril; govorili so dobro slovenski in tudi mene so dodobra razumeli. Za naprej sem se kolikor mogoče brigal za jezik, ki ga govore deželjani, skoz katerih kraje se vozimo. In glej, našel sem, da se do Kaniže vedno slovenski govori in le slovenski razume. V Kaniži sem povpraševal, kateri jeziki da se tam umejo, in povsod so mi odgovarjali, da trije, in sicer madžarski, hrvatski in deloma tudi nemški, kajti tam v mestu so večjidel Židovi. Jaz sem govoril v krčmi slovenski in razumeli so me jako dobro; bili so priljudni in prijazni ljudje.

Odhajajočim iz Kaniže proti jugu se nam je nudil lep prizor. Najprej smo srečali belgijski polk iz Gradca. Nastalo je vriskanje in veselje, ko sta se oni in naš polk srečala, da ni bilo ne konca ne kraja. Bili so Štajerci in človek je takih ljudi, kakor so naši, jih lahko vesel; ljudje so zares koreniti in jaki in čili.

Peljemo se dalje. Najpoprej se nam prikaže Legrad in izliv reke Mure v Dravo. Lepo in veličastno teče slovenska reka Drava. Prehvaliti je človek ne more. — Na potu srečamo konjikov in madžarskih pešcev dva železniška vlaka, ali glej, ni bilo slišati glasu od nikogar, ne veselega, ne žalostnega; kar nemi so se ljudje srečavali. Meni se je to čudno zdelo, ali razumljivo je, kajti vojaška suknja in obleka še ne storita prijateljstva in prijaznega združenja; to obstoji v drugih, Tebi itak znanih pogojih.

Celi pot do Barča govorijo ljudje slovenski(!), kakor sem lahko razvidel po železniških uslužbencih in po kmetiskem ljudstvu, Hiš nas je malo srečavalo; le neizmerno polje se je izgubljalo pred našimi očmi; jako lepo je vse obdelano; vse je požeto s poljedelskimi stroji in vse skupaj zloženo; zmlatili torej še niso

ničesar. Koruze je strašno veliko; na pol ure se človek pelje in ni drugega nego koruza, lepa in visoka, ter obeta obilo vagonov kmetu zaželjenega živeža. Ako tudi naši kmetje precej veliko koruze sejejo, vendar ni to nič proti ogromni, s koruzo posejani hrvatsko-slavonski planjavi . . .

Ob 10. uri gremo dalje. Noč je razprostrla svoje temne peroti čez nas in speči smo drdrali proti Oseku. Več zanimivih krajev in mest nisem mogel videti; to vselej obžalujem. Zjutraj ob 4. uri sem se predramil; svet je bil kakor poprej: vse je bilo ravno kakor miza. Samo pšenica požeta, koruza lepo uspela, tam pa tam močvirnata zemlja se nam je prikazovala. Ob polušestih smo dospeli do Drave; prekoračili smo jo, občudovaje velike parobrode in pre-mišljevaje, kako da je zamogla Drava, pri Celovcu in Mariboru še tako majhna, postati tako ogromna in silna.

Ob 6. smo peš korakali proti Oseku od kolodvora, kjer smo defilirali pred generalom. — Moja stotnija je dobila prebivališče v „Iirskem sokaku“ — tako se tukaj zove ulica. Jaz sem imel s častniškim namestnikom Miheličem eno sobo. Zadovoljen sem bil. Ljudje so jako prijazni in kot take jih hvali ves polk in vsi oficirji. Prebivalci mesta so Slavonci; nekateri znajo tudi „njemački“ govoriti, ali le za silo. — Veselo so nas sprejeli, kajti upajo od nas raznih reči. Veseli so posebno bili, ker je naš polk znal občevati z njimi; kajti lahko se razumejo, izvzemši nekatere ogrske in turške besede. Razvidelo se je, da slovenski jezik zamore več nego se mu prisvaja. Nemci v polku so se čudili, da mi vse tako dobro razumemo, in so nas rabili kot tolmače. Zares, to je slovanska in posebno za naš polk — slovenska ekspedicija.

Ljudje ljubijo svoj narod in se tudi z njim ponašajo. Gospa, kjer sem bival, je imela moža, ki je bil od mladih nog znan in v prijateljski zvezi z biskupom Strossmayerjem. Hitro so nas nanj opozorili. Nahajajo se po hišah podobe, predstavljajoče nam ustaške vodje, kakor tista v celovški čitalnici. Seznanil sem se tudi z nekim učiteljem, prav narodnim človekom. — Ostali smo tam v sredo in četrtek (17. in 18. julija), pogledali si mesto ter občevali in se zabavali z ljudmi. Mesto obstoji iz treh delov: Dolenje mesto, trdnjava in Gorenje mesto. Mesto je umazano in tako tudi ljudje; izbe so tam pa tam jako lične; hiše so večjidel nizke . . .

Težko smo vzeli slovo od Oseka; kajti slovansko gostoljubje smo tamkaj zapustili. Odšli smo v petek (19. julija) zjutraj ob 6. proti Vuki po cesti Osek-Brod. Prahu neizmerno veliko; vročina

in pekoče solnce neznosno. Prvi dan smo korakali nad 22 kilometrov. V Čepinu smo imeli prvo postajo. Ob 11. uri smo dospeli v Vuko, malo, umazano slavonsko vas. Strašna je bila hoja, prah skoraj do členka; žeja neznosna. Obloženi smo jako, častniki kakor možje, kajti mi nosimo: revolver, „Feldflasche“, „Juley-Tasche“ in plašč „en bandeueliere“. To prokleta teži! Koliko pa ima mož, Ti je itak znano. Vrh tega mora še nositi najpotrebnejši živež s seboj („den eisernen Vorrat“) za dva dni — in toliko kotličkov in lopatic je še zraven, da ima vsak nekaj navržka, njemu neljubega. — Bolnih je bilo jako malo. V Vuki je bilo žalostno: nič jesti in piti, niti jajc, niti mleka niti krompirja. V oficirski krčmi — dve krčmi sta bili po židovih ustanovljeni — je bil košček mesa po 40 krajcarjev in mal košček pečenke tudi 40 krajcarjev. Prikuhe ni bilo mogoče jesti. Ta hudičev gospodar bi bil zaslužil na veke obešen biti. Ljudje so vsi spali pod milim nebom. Častniki so imeli proste izbice; v eni hiši jih je bilo po deset in spalo jih je več v eni postelji. Slabo življenje! —

Ljudje govorijo nam vse razumljivo. Noša je bela, hlače so široke. Ljudje so mirni in brez življenja; bojijo se. Mili Bog! Boljšo usodo pričakuje in jo tudi zasluži narod slavonski! — Zemlja je rodovitna in zelo posejana, ali zadosti ne. Po celo uro smo korakali, ko ni bilo hiše videti. Vasi so strašno daleč narazen. Vse je le ravnina in solnce strašno pripeka. Vojak skoraj ne more korakati.

V soboto ob 6. zjutraj se napotimo v Djakovo, v stolico biskupa Strossmayerja. Sedemnajst kilometrov je bil ta pot dolg, nekaj manj nego v petek, ali peklenski! Cesta ni jako dobra, prahu strašno veliko; vse le ravnina; nobenega gozda in hladnega vetra. To je bilo mučno! Odpočili smo se tam na neki celine; ob vsem potu ni bilo skoraj nič hiš. Le proti Djakovu so se prikazovale in gozdje Strossmayerjevi so nam oznanjevali njegovo bogastvo. Ob 11. uri dospevši trudni in žejni v Djakovo, smo se malo odpočili in si iskali živeža; hitro smo si dušo privezali. Ljudje so prijazni in kristjanski.

Djakovo je trgovišče. Ljudje govore skoro samo slavonsko in nas, kakor mi njih, dobro razumejo. Prijazni so in hvale vredni. Imel sem lepo sobico in prvikrat sem dobro spaval. — Trg je poln prahu; vroče je strašno. Mi nismo navajeni take vročine in nam huđo de. — Cerkev, ki jo je dal zidati tukajšnji kapitelj, je jako lepa. Veljala je že dozdej neki 5 milijonov goldinarjev. — Znotraj je šele strop dogotovljen in obok pri prvem oltarju. Videl bi jo

rad, ko bode izdelana; postala bo kras celega krščanskega sveta in znak slovanske zmožnosti in Strossmayerjeve blagodarnosti.

V nedeljo 21. julija smo namesto v cerkev ob 6. uri zjutraj že korakali zunaj Djakova proti Novemu Topolju. Pot je 22,6 km dolga. Slutili smo težavo in jo tudi občutili pri tej vročini. V vasi Dragotinu smo v nekem sadnem vrtu počivali. Veliko je bilo sadu, ali nezrelega, tako da so nekateri dobili hudo grizo, ko smo dospeli v Topolje. — Po poti se ni dobilo nič piti. Sam nase se je smel zanašati človek, od marketenderja je bilo težko kaj dobiti, ker ga obiskuje cel polk. Po trdni in hudi poti smo dospeli brez vsakega počitka ob 12. uri v Topolje, ne opazivši poprej nobene hišice in hiše nego v Topolju. —

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaja Zgodovinsko društvo v Mariboru. Urejuje Anton Kaspret. 1914. 11. letnik, 1. snopič.

Prvi snopič, ki je pravkar izšel, je vreden naslednik prejšnjih zvezkov, ki smo jih opetovano pohvalno omenili. Na čelu čitamo Glonarjevo publikacijo iz literarne zapuščine R. G. Puffa, profesorja v Mariboru (1831—1864), Nemca po rodu, ki pa je prišel v tesne literarno-kulturne stike s Slovenci in Hrvati. Iz l. 1838. je ohranjenih več pisem, ki mu jih je iz Gradca pisal njegov bivši dijak Davorin Trstenjak. Mladi Trstenjak nam nikjer dozdej ni bil tako beletristično-nazorno naslikan, kakor se je upodobil sam v teh par listih prof. Puffu. „Ich lebe und wirke, kämpfe und gewinne, zertrümmere und baue wieder auf . . . Groß bin ich wie eine Tanne in den Urwäldern unseres heiligen Pachers“, njegova flanerija po graških predmestnih gričih itd., tak je bil Davorin Trstenjak kot fizik v Gradcu. Komad takratne polonofilije in helenofilije nam gleda iz njegovih pisem Puffu, ki je hotel na Grško in se je učil nove grščine, da bi dobil tam službo; seveda pesnik Kaltenbrunner ga je opozoril tudi na prozo grške avanture, istotako pesnik Seidl, češ, „ich mag mir wohl von Hellas gern erzählen lassen, mag es dulden, wenn man mich mit Schilderungen seines blauen Himmels blau anlaufen läßt und mir den Sand seiner Wunderufer blendend in die Augen streut, aber ich wollte doch lieber meine Kontumazzeit in Capo d'Istria's Mauern aushalten, als in Capodistrias Präsidensitze.“ (Grof Capodistria je bil guverner Grške.) Posebno navdušuje se pa Trstenjak za poljski jezik in literaturo, najbrž pod vplivom graškega Miklošiča, ki je marljivo gojil poljščino. V ozadju pa je seveda osvoboditev Grške in poraz Poljske. — Kakor dr. Glonarju, se zdi tudi meni verjetno, da se je dr. Puff podvrgel izpitu iz slovenščine zlasti iz skrbi za eksistenco — pri kom ali kako se je pa učil? Morda mu je šel na roko lembaški Cvetko? Kakor stokrat sicer pa se je iz tega osebno motiviranega interesa razvil čisti interes za stvar samo, ki je za tisto dobo tem umljivejši, ker so se Wartingerski duhovi radi obračali baš k zapuščenim na-

rodom. In Puff je Slovenstvo budil očitno tudi v svojih slovenskih dijakih. Celo dijaka Trstenjaka je nekako opozoril na slovenščino in mu dal priliko, z njo se baviti. — Vprašam pa: Ali se ni Trstenjak v svoji narodnosti preporočil ob Vrazu in Košarju, ki sta često počitničila v Slaptincih, v vasi iste župnije? Želel je Puff korespondirati slovenski in se učiti poljski. — Okoli l. 1835. je vlada nameravala oddati nekatere ali celo vse gimnazije jezuitom; zlasti zanesljivo se je to zadrževalo o mariborski gimnaziji. Morda je bil tu graški škof Zängerle vmes. Ta namera vlade, ki je meni doslej bila neznana, je v skladu z vedno močnejšim duhom Hofbauerjeve nabožnosti, ki je nekako nadaljevala vnanje pompozno bratovščinsko cerkveno življenje predjožefinskih jezuitskih časov. Vsled Hofbauerjevega delovanja na Dunaju se je polagoma uvajal red Ligvorijancev (redemptoristov), „red zakrinskih jezuitov“ ali „malih“ jezuitov, kakor so ga imenovali nasprotniki. In baš l. 1833. se je ta red uvel v Mariboru ob posebnem pritjevanju A. M. Slomška, ki je bil temu redu posebno naklonjen tudi 1848. Kar je bil Baraga in v nekem oziru Blaž Potočnik na Kranjskem, to je bil Slomšek na Štajerskem in s karakterizacijo, ki so jo l. 1848. o njem dajali njegovi protivniki, se povsem ujema sodba v. Gallensteina l. 1846., ki jo dr. Glonar citira (na str. 6): *Der neue Bischof von Lavant, Slomschek, schon früher ein Erz-Zänggerlianer, traktiert die armen Kerle mit Exercitien, die einem Chartäuser Ehre machen würden.* — Prav zanimiv in važen je že radi starosti svoje snovi spis urednika Kaspreta o Juriju Dalmatinu kot zagovorniku škocjanskega župljana. Človekoljubno je Dalmatin branil malo časa pred svojo smrtjo (1589) ubogega, napol slaboumnega svojega župljana Luko Verjanta; temu je njegov mlajši brat, še otrok, izročil možno denarja, najdenega na paši, a Luka je to najdbo utajil. Izgubil je bil denar razvpit oderuh, „denarni mož, nekaj bankir, posredovalec ali mešetar med graščino in kmeti“, in graščinski upravnik je Luko vrgel v ječo ter ga dal neusmiljeno mučiti. „Zdaj so ga spustili skozi luknjo na spodnja tla grajske temnice, kjer je bil neznošen smrad in nestrpna nesnaga, kjer je od žeje, vročine in soparice medle.“ Kot pravi pastir svojih ovčic se je Dalmatin zavzel za jetnika, ki ga je pomilovala vsa župnija, in pisal graščaku dvoje pisem po božji zapovedi: „Brani, da ga ne usmrtijo, in pomagaj, da ga ne zadušijo“, ter zastopal pri tem juristični nazor, ki ga jedva uveljavlja današnje pravo, da namreč ni kaznovati dejanja samega na sebi, ampak storilca po meri zlobe njegovega mišljenja. — Dr. Metod Dolenc je po starem sodnem protokolu cistercijskega samostana pri Kostanjevici na Dolenjskem iz 17. stoletja podal zanimivo sliko takratnega pravosodja v naših pokrajinah. Ne gre tu za višje, krvno pravo, marveč za nižjo justico, deloma civilnega in upravnega značaja, ki se je vršila v gorskih zborih (spori v vinogradih in red v njih) v „kvatrnih sodih“ in „nepriestranskih sodih“, t. j. razsodiščih. Bila so to ljudska ali narodna sodišča, ne uradi, ki bi jih ustanovila kaka oblast, in so sodila največ po starih pravnih šegah in navadah. Nadaljne pravnozgodovinske preiskave morajo dognati, kako in kdaj so se ti napol patriarhalni sodi, ki so še svobodni vpliva rimskega prava in se dobro razlikujejo od sorodnejšega nemškega prava, umaknili graščinskim, oz. knežjim sodiščem. „Gorski zbor“ se v protokolu imenuje „gorska pravda“, odlični prisednik „Bergmeister“ pa „gornik“; obravnave so bile brez dvoma slovenske, a zapisnik se je pisal nemški. Med priimki prevladujejo taki, ki jih nahajamo zlasti med Hrvati. — Mar. Godec priobčuje obširno gradivo za krajevno kroniko Limbuša (Lembaha) pri Mariboru. V „Književnih poročilih“ nahajamo ocene M. Ljubše, Fr. Kotnika in Fr. Kovačiča. Mene zlasti zanima Kotnikovo poročilo o Wuttejevi razpravi „Prophetische An-

deutungen aus Kärnten* iz l. 1814., ko je bila v Celovcu nekaka prijateljska kulturna „Akademija“ tudi s Slovenci kot člani; nekaj sličnega je bilo v Gradcu okoli 1800.

Ivan Vezelj.

Dr. G. Sajovic, Predavanja na prvem počitniškem tečaju Slov. šolske matice v Ljubljani l. 1912. Posebni odtisk iz Pedagoškega letopisa l. 1912. 80, 78 str. 22 podob v besedilu.

Slov. šolska matica je priredila po prizadevanju svojega predsednika ravnatelja J. Schreinerja, v šolskih počitnicah l. 1912 svojim članom iz učiteljstva slovenskih ljudskih šol počitniški tečaj. Vršil se je tečaj v Ljubljani in nudil udeležnikom lepo vrsto znanstvenih predavanj in poučnih izletov. Da izvedo tudi tisti društveniki, ki se niso udeležili tečaja, kaj o njegovih namenih in potih, priobčuje šolska matica nekoliko predavanj, in sicer tri prirodopisna predavanja prof. G. Sajovica. Naslovi so jim: A. Na rastlinskem cvetju, B. Žival-rastlina, C. Kače na Kranjskem. Vsi trije sestavki podajajo srečno izbrano, zanimivo snov v prikupljivi poljudni obliki, in prepričani smo, da bodo dobro došli našemu čitajočemu občinstvu.

V prvem sestavku razpravlja pisatelj jako priljubljeno snov iz novodobne botanike: o namenu cvetja v rastlinskem življenju in kako prehaja cvetni prah iz prašnikov na brazdo, da odtod pobudi v mladem semenu tisto čudno snovanje, ki zasnuje rastlinski materi potomstvo, to so semena, imajoča v sebi kalček. O tej zanimivi stvari je priobčil že Erjavčev v dunajskem Zvonu (1877) mično razpravo „O rastlinskih svatbah“, odtlej pa se je obravnavala v našem slovstvu le malo. Erjavčev članek je ipisan izborno in dela čast avtorju; ali ker mu daje barvo bujna romantika, bi danes ne zadovoljil popolnoma. Prof. Sajovic piše preprosto, večinoma brez romantiškega nakita; zato pa podaje toliko snovi, da dobi čitatelj kratek pogled čez mnogovrstne priredbe cvetja, kolikor služijo opravištvu. Pisatelj opisuje najznačilnejše priredbe, opiraje se na 11 pripravno izbranih slik ter nam predočuje najzanimivejše poglavje iz življenja cvetnih rastlin; podaja torej več, nego obeta malo značilni naslov „Na rastlinskem cvetju“.

Tudi druga razprava nudi več, nego obeta premalo jasni naslov: „Žival-rastlina“. Pisatelj omenja najprej nekatere pojave prijateljskih odnošajev med živalstvom (sožitje, rastline dajejo zavetišče živalim, živali oprasujejo cvetje in razširjajo semena). Boj za preživek pa povzroča tudi dokaj neprijateljskih odnošajev med obema skupinama živih bitij. Živali n. pr. se hranijo z rastlinami in jih pri tem uničujejo; rastline se stavijo v bran z mehanskim orožjem (trnje itd.) in s kemijskimi sredstvi (s strupenimi sokovi itd.); so pa tudi rastline, ki se hranijo z živalsko hrano (žužkojede rastline itd.). Te razmere so pisatelju povod, da si stavi vprašanje: Kje je meja med rastlinstvom in živalstvom? Saj smo vajeni videti v hranitvi poglaviti razloček: žival se hrani z rastlinskimi, rastlina pa z neorganskimi snovmi (voda, ogljikov dvokis, rudninske soli). Rastlina sestavlja iz neorganskih preprosto zloženih, kisika bogatih snovi mnogozložene, kisika revne organske spojine (beljakovine i. dr.), pri tem izloča kisik (asimilacija). Za tako sestavljanje rabi rastlina toplotno silo solčnih žarkov, njo veže in nalaga v svojih novih spojinah. Živali uporabljajo za hrano organske spojine, ki so jih priredile rastline. Te snovi si priključujejo v svojem telesu, potem pa jih razkrajajo in okisujejo („sežigajo“), tako da nastajajo zopet preproste, kisika bogate spojine (disimilacija). Pri tem se oprošča naložena kemijska sila in se pretvarja v mehansko silo; s to se žival in istotako človek giblje (kakor se giblje parni stroj od sile gorečega premoga) in pa proizvaja se telesna toplota. Pravzaprav razlika ni ostra; prilikovanje (asimilacija) in razkra-

janje (disimilacija) se namreč vršita v obeh skupinah organskih bitij; toda v rastlinah prevladuje prilikovanje, to je zgrajanje, v živalih pa razkrajanje. Povod bistveni sličnosti je skupni izvor rastlinstva in živalstva v smislu descendenčnega nauka. Tako razmotrujoč prihaja pisatelj do globljih in globljih spoznatkov.

Tretji članek ima ožjo vsebino, poučuje o kačah, ki bivajo po Kranjskem, to so kranjske kače, ne kače na Kranjskem. Seznanja nas z njih telesnim ustrojem in njih življenjskimi navadami ter uči razpoznavati petero nestrupenih in dvoje strupenih kač po njih znakih (posebno pregledno v „ključu za določanje“). Pripomnje o gadovem piku in o lovu na kače so zelo poučne, zlasti ker zatirajo strupenc kače na Kranjskem v zadnjih letih dosledno.

Razprava o kranjskih kačah nam ugaja med vsemi tremi zbranimi razpravami najboljše. V njej nam je podal pisatelj marsikaj svojega posebnega strokovnega znanja, in vidi se, da jo je sestavljal s podvojenim zanimanjem. Snov je skrbno izbrana in razvrščena ter podana v jasni, mnogokje po Erjavčevem vzoru pristno narodno zveneči govorici.

Ferd. Seidl.

Dr. Johannes Piprek, Slawische Brautwerbungs- und Hochzeitsgebräuche. Verlag des Vereines für österreichische Volkskunde, Kommissionsverlag: Strecker & Schröder, Stuttgart 1914. 4°. VI + 193 str.

Pričujoča knjiga je izšla prvotno kot doklada k XX. letniku od dr. Mih. Haberlandta urejevanega glasila „Društva za avstrijsko narodoznanstvo“: „Zeitschrift für österreichische Volkskunde“. Delo je bilo izprva zamišljeno kot nekak kažipot k raznovrstnim, na snubitvene in ženitovanjske običaje slovanskih rodov Avstrije nanašajočim se predmetom bogatega c. kr. muzeja za avstrijsko narodoznanstvo na Dunaju. Snov sama je pa taka, da ni moglo ostati delo pri načrtu, ako je hotelo biti količkaj popolno. Zato je raztegnil Piprek svoje študije na Slované sploh in začel svoje delo na severovzhodu Evrope pri Veliko-, Malo- in Belorusih, od katerih prehaja na Poljake, Lužiške Srbe, Čehe, Slovake, Slovence ter prek Hrvatov in Srbov na najbolj jugovzhodno slovansko pleme, na Bolgare. Njegova knjiga je razdeljena na dva dela. V prvem navaja literaturo in popisuje omenjene običaje v ravnokar naštetem redu, v drugem pa jih primerja med seboj in skuša ugotoviti praslavansko jedro snubitvenih in ženitovanjskih običajev.

Piprekova knjiga je zelo zaslužno in trudapolno delo; kajti ravno Slovani so si ohranili v narodopisnem oziru še precej sveže lice, najbolj pa glede ženitovanjskih običajev. Ti niso nikjer tako pisani in izvorni kakor pri Slovanih. Zato se je sukalo vse slovansko narodopisje dolgo časa skoro izključno okoli njih. Literatura o tem poglavju slovanskega narodoznanstva je skoro nepregledna za posameznika, ker nam manjka popolnih bibliografičnih del o tem vprašanju. S takim delom se ponašajo lahko samo Rusi, za katere je spisal A. Pypin „Zgodovino ruskega narodopisja“ v štirih zvezkih. Zato se ne smemo čuditi, da je zgrešil Piprek tu in tam kak važen vir, ali je tega ali onega napačno razumel. V splošnem se mu je posrečilo podati celotno sliko o slovanskih snubitvenih in ženitovanjskih običajih in jih razložiti na trezen način, kar je posebne hvale vredno, ker igra kljub treznosti sedanjega časa pri mnogih razlagalcih še vedno največjo vlogo domišljija.

Z ozirom na ohranjene običaje in na število virov razpravlja Piprek o raznih slovanskih rodovih bolj ali manj obširno. O Slovencih govori na dobrih petih straneh. Kot vire zanje navaja: Fr. I. Remec, Ženitovanjski običaji na Gorenjskem (Let. M. Slov. 1885); M. Obalovič, Ženitovanjski običaji v tržaški okolici (istotam);

I. Barle, Ženitovanjski običaji Belih Kranjcev (Let. Mat. Slov. 1889) in Fr. S. Krauß, Sitte und Brauch der Südslawen (Wien 1885). Neglede na to, da piše Pipek nekatere naše izraze napačno, n. pr. „der pogač“ namesto „die pogača“, uočina namesto uočin (ujčin), in da prevaja svoje vire mestoma napačno, tiči velika napaka njegovega dela z ozirom na Slovence v tem, da je posplošil obiçaje Gorenjcev, Tržačanov in Belih Kranjcev, kar je zlasti za nas, ki smo tudi narodnopisno zelo razcepljeni, neopravičljivo. Kar se pa tiče Kraußa, moram pripomniti, da ne more biti nobenemu resnemu pisatelju za noben slovanski rod vir, ker je njegova obširna knjiga polna zlobnih izmišljotin in študentovskih kvant. Da se je držal Pipek tega, kar pravi Jagić v predgovoru k njegovi knjigi, t. j., da je navedel pri vsakem posameznem poročilu svoj vir, da bi vedeli znanstveno izobraženi bralci na prvi hip oceniti vsak podatek na podlagi naznanjenega vira, bi bila znanstvena vrednost knjige večja. Pa tudi tako je vsega priporočila vredna in folkloristom izredno dobro došla.

Dr. Lokar.

Slovstveni zapiski

Nahnič

Simona Gregorčiča sedemdesetletnica. Leta 1844. so bile Rojenice jako radodarne slovenskemu narodu. Dale so mu spomladi Josipa Jurčiča, v jeseni — dne 15. vinotoka — Simona Gregorčiča. Prvi je odložil pero nenadoma, prezgodaj odtrgan od nas, v najboljši moški dobi — prav tedaj, ko je donela Gregorčičeva pesem v vsej svoji krasoti po naši domovini. Kakor smo dehte pričakovali slovstvenih plodov Jurčičevih in slastno zavživali, kar nam je prinašal naš ljubljenc iz svojega divnega dolenjskega zavičaja, prav tako smo kopneli po novih poezijah, ki jih je razglašal „Zvon“. Bila je tedaj Slovenstva pomlad. Goriški slavec je pel iz dna srca. Žal, da je tako brzo onemel potrd od „nevihte s Krasa“. Za vedno je umolknil pred osmimi leti. Sedaj mirno spi na gričku zelenem ob Soči tam gori pri Sv. Lovrencu. Ob njegovi sedemdesetletnici razsaja vihar. Njega ne vzemirja. Blagor mu! Kakor bi bil pesnik slutil, kaj pride na nas, ostavlil nam je svoje vojaške pesmi — zakaj jih ni nihče zbral v droben zvezek o začetku vojne in jih podal našim vojakom. Oživele so sedaj, lijoč v trpeča srca pogum, tolažbo, nado, da pošljejo skoro blažena nebesa do človeškega rodu in zlasti v našo domovino vejo z oljčnega drevesa v poroštvo sprave in miru. P.

† **Franjo Marković.** Dne 15. septembra t. l. je umrl v Zagrebu umirovljeni vseučiliški profesor filozofije Franjo Marković v 70. letu svoje starosti. Z njim je padel ne toliko steber univerze, kakor izklesan kip literature tistih potekajočih ali že preteklih časov, ki jih pri Slovencih značita Stritar in Jurčič, pri Hrvatih pa Šenoa in — Marković. Z Vladimirom Mažuraničem je sedeval popoldne v „Narodni kavarni“ na Jelačičevem trgu in pri bolnem Smičiklasu sem ga našel letos spomladi. Nekaj dni pred smrtjo tega svojega vrstnika in kulturnega somišljenika je mesto njega vodil svečano sejo „Jugoslovanske akademije“; ob pogrebu Smičiklasovem sem mu videl solzeti oko in slišal zadnjo besedo, ki me je z njo počastil, odhajaje z Mirogoja. Kdo bi takrat mislil, da bo za dobre tri mesece tudi on že počival tam gori! Zakaj Marković je bil krepak in dolga brada mu je jedva sivela. Prevladovalo

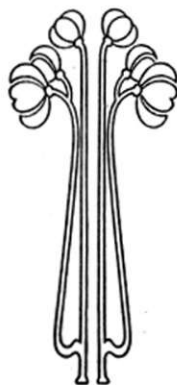
*† K tomu naših Janos v krajni vladajočih 1
česa tarega mar? Tu je vse je pena na vodi. Razdrobje n
ne popušte tud. sedaj že me v grozovitih evropski vojski. dose
nekaterih f. f. krajev ne vmiri nobena človeška sila. A kor
kemu koncu? A koncu teh strahov. In nam pa dveste mir
na Kranjsko. Tareat pojde marxistari. Teh spivater v pokoj
pocoj za vrelje. — Pripravi narob je spoznal to karicavsko div
... ..*

je precej mnenje, da zasede on za Smičiklasom stolico predsednika „Jugoslovanske akademije“, ki ji je dozdaj bil najstarejši razredni predstojnik. Bil je pokojnik povsem akademičen človek v polnem obsegu te besede, t. j. z nje polno vsebino. Dnevni borbi se je umikal in v politiki ni nastopal, dasi je imel jasno orisano narodnokulturno lice. (Ni se na pr. vozil z legitimacijo, ker nje teksta ni razumel.) O tem svedočijo najbolj njegove pesnitve, ki so vedno idejne. Prvo večjo pesnitev je spesnil v počitnicah l. 1865., vrnivši se z Dunaja domov; bil je to idilski epos „Dom i svijet“.¹ V Križevcih, v njegovem rodnem kraju, pod milovidnim Kalnikom se mu je rodila ta divna pesnitev, njemu, dvajsetletnemu mladeniču. Navdahnil ga je za njo Mickiewiczev „Pan Tadeusz“. (Bruno se vrne s cesarskega Dunaja s študij domov — nekako takrat, ko je oktobrski diplom naznanjal nov čas, a razočaran radi javnopolitičnih razmer se vrne v tujino in živi, ločen od svoje drage Anke, med knjigami, slikami in notami, med abstraktnimi idejami). Krasota te pesnitve pa je v epizodah (ženjice s kraljico Anko, ki se ji ob čelu vije krona od klasja; rani kosci in vonj sena, selska noč, trgatav in tipični lik graničarskega starega majorja Bunića). Iz disonanc sedanosti se je odsle Marković umikal v prošlost in nastal je najprej (1867) romantični epos „Kohan i Vlasta“, kjer se družijo Mickiewicz („Konrad Wallenrod“), Kollár in Herder. Snov je vzeta iz zgodovine starih polabskih (bodriških) Slovanov; vdahnjen ji je duh, ki mu je naš človek „dober kakor veder dan in nedolžen kakor detinji san“, dom pa mu je „blage človečnosti hram“; postavljeni sta v njo pesniški osebi „Kohan“ in „Vlasta“ („ljubim domovino“), da se ob njiju pokaže ideja: „Prolazna je mržnja, a ljubav večna“. — Zadnje njegovo epsko delo je epska povest „Povratak pod hrvatskoga kralja“ (1871) z markantnim izrazom Byronove misli o obupni borbi poedinca proti družbi. Marković je tu segel v iztočno romantiko španskih Mavrov, ki so jim v 10. stoletju kalife v Kordovi stražili hrvatski junaki. — Razvivši se iz Mickiewiczeve byronovske epike, se je osamostalil v dramatiki. L. 1872. je v „Viencu“ tiskal klasični svoji drami „Karlo Drački“ in „Benko Bot“. V prvi drami je — morda kot odmev vaticanskega koncila — prikazana borba misli in volje proti Rimu v zarji renesanse. Junak je hrvatski kralj Karlo Drački (1385/86). — Na vnanje je drami „Benko Bot“ dala povod Grillparzerjeva drama „Ein treuer Diener seines Herrn“, ki kaže zvestobo osebe iz madžarske kronike, Bankbana napram kralju. Nejevoljen radi oseb nemožatosti v tej in sličnih dramah, ki jih je Marković videl na dunajski pozornici, je zamislil svojega „Benka Bota“, čigar junak je hrvatski ban, pretendent za hrvatski prestol začetkom 13. stoletja, ki je padel kot žrtev intrig na dvoru kralja Andrije II. Ta-le gre s križarji v sveto deželo, a šele tedaj, ko je videl Benka Bota na morišču. Motna slika srednjega veka, a „petelini že pojo“, preludij „Karla Dračkega“. — Iz 11. stoletja je napisal igrokaz v prozi „Zvonimir“ (1877), ki se končuje s prizorom, da gredo Hrvati s svojim kraljem na križarsko vojno. — „Zvonimira“ so igrali 1878, „Dračkega“ 1894, 1904 in 1905, „Benko Bot“ 1899. Marković je hotel hrvatski pozornici dati dramo visokega stila, a takrat še niso temu ustrezale razmere, pa tudi pozneje je motil Markovičev jabski stih, težak v svojih visokih metaforah in jezikovnih posebnostih. Marković pa je še zadnja leta zamišljal novo dramo; ne vem, kaj in koliko je zasnoval. — Vse-

¹ Izšel šele l. 1883. v zbirki njegovih pesnitev „Iz mladih dana“, ki jo je izdala „Matica Hrv.“. Podrobnejšo analizo Markovičevih del gl. v študiji dr. Br. Vodnika: „Franjo Marković“ (Zagreb, 1906).

skozi romantični epik Marković se je odgojil na baladi, zlasti Mickiewiczevi, ter se na tej osnovi razvil v klasičnega dramskega pesnika. Marković se je teoretično bavil z estetskimi vprašanji poetike ter napisal na pr. v „Radu“ (knj. 88, l. 1899.) „Prilog estetičkoj nauci o baladi i romanci“, kjer naglaša peterodelnost balade in drame, ter razširjene balade, češ Shakespearjeve drame so le dovršene balade škotsko-angleške. Želel je dnevno kritiko dvigniti na višino naučnosti. Napisal je mnogo kritičnih analiz, tako estetično oceno Gunduličevega „Osmana“ (polemika s Pavićem!), analizo Gunduličeve „Dubravke“ ter obsežno „Sustavno estetiko“. V estetsko-filozofski terminologiji je hodil svoja pota ter se — če se ne motim — skrupolozno ogibal tujk. Zlasti rad je estetski ocenjeval pesnike preporoda; ko se je l. 1880. obhajala sedemdesetletnica Vrazove smrti, je bil v Cerovcu in pri Sv. Juriju na Ščavnici. Primeri njegov navdušeni spis o Vrazovem zavlačaju! — V zametkih nahajamo bistvo Markovičevega pesniškega dela v vzporednih pojavih slovenskih: Valjavčeva idila „Zorin in Strelina“ in njegov romantični epos „Zora in Solna“ (pri Markoviču sta lepi Trogirkinji Danica in Zora v španskem haremu); Jurčičev „Tugomer“ v jamskih kvinarjih in „Veronika Densiška“. Bil je Marković tem našim možem vrstnik (r. l. 1845. v Križevcih, študiral na Dunaju, suplent v Osijeku, profesor v Zagrebu, l. 1872./73. urednik „Vienca“).

Naši Kamničani se Markoviča sigurno dobro spominjajo, saj je bil pogostoma njih gost. Še lani sem ga našel tam, tiste dni ob razkritju Medvedovega spomenika. Čital je — mislim, prav takrat — Medvedove poezije in mi rekel, da bi hotel o njem napisati študijo. L. 1907. je o Simonu Gregorčiču predaval v Ljubljani in to svoje predavanje natisnil v „Viencu“, prilogi „Obzora“. Bil je formalen esteti in je pri Gregorčiču na pr. močno poudarjal antiteze misli. Kot formalističen esteti in kot pesnik, ki ni nobene snovi brez ideje prinesel v literaturo, se je naravno nekako zdrznil ob pojavu moderne; spominjam se, da sva se — morda lansko jesen — našla v nedeljo dopoldne na Zrinjčevcu in se je ob spominu na moderne pisatelje izredno razgnevil, češ, ti ljudje so bogve kje doma, le pri nas ne. Nekak simbol njegove zgodovinskosti je bil to: ko se je malone ves Zagreb s svojimi stanovanji preselil v novi Dolnji grad, je Marković kraljeval visoko gori na Griču v svoji hiši. Pokojni flanêr Matoš, ki ni lahko komu prizanesel, je cenil Markovičeve zgodovinske drame in Markoviča, enega izmed tipičnih, čistiljivih stebrov starega, tipičnega Zagreba. Zdaj sta oba, formalistični Marković in neformalistični Matoš, na drugem griču, na Mirogoju.

Dr. Fran Hešič - Kamničani
za spis potikal i
Gereše, na seželnu
hodišču - Cj. l. 1907.
preporoda Hešiča
ob evropski vojsci.

Mestna hranilnica ljubljanska

:: Ljubljana, Prešernova ulica št. 3. ::

Največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa koncem leta 1913	K	700,000.000 —
Vlog koncem junija 1914 nad	„	45,100.000 —
Rezervnega zaklada	„	1,330.000 —

:: Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po ::

4¹/₂ %

brez odbitka. Hranilnica je **puplarno varna** in stoji pod kontrolo **c. kr. deželne vlade**. Za varčevanje ima vpeljane lične

domače hranilnike.

Narodna knjigarna v Ljubljani

priporoča sledeče knjige:

Atila v Emoni. Romanca. Napisal Ant. Aškerc. Cena broš. 1 K 40 v, vez. 2 K 40 v, s pošto 10 v več.

Brodkovski odvetnik. Roman. Češki spisal V. Beneš-Šumavsky. Cena broš. 1 K 50 vin., vez. 2 K 50 vin., s pošto 20 vin. več.

Čez trnje do sreče. Roman. Spisal F. Senčar. Cena broš. 1 K 20 vin., vez. 2 K 20 vin., s pošto 20 vin. več.

Greh in smeh. Zabeljene in osoljene kratkočasnice. Zbral Tinček Hudaklin. Cena 1 K, s pošto 10 v več.

Gospod Žabar. Humoristično-satirične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 80 v, s pošto 10 v več.

Narodni kataster Koroške. Spisal Ante Beg. Cena 60 v, s pošto 70 v.

Gospod Bucek. Humoristično-satirične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 70 v, s pošto 10 v več.

Kralj Matjaž. Zgodovinski roman. Spisal Fran Remec. Cena broš. 2 K, vez. 3 K, s pošto 20 v več.

Lepi striček. (Bel-ami.) Roman. Francoski spisal Guy de Maupassant, prevel Oton Župančič. Cena broš. 3 K 50 v, vez. 4 K 70 v, s pošto 20 v več.

Ljubezen in junaštva strahopetnega praporčaka. Zgodovinska povest. Cena broš. 80 v, vez. 1 K 60 v, s pošto 10 v več.

Rienzi zadnji tribunov. Zgodovinski roman v dveh delih. Spisal Edward Lytton-Bulver. Cena 4 K, vez. 5 K 20, s pošto 20 v več.

Kmetska posojilnica ljubljanske okolice

registrovana zadruga z neomejeno zavezo v Ljubljani

:: obrestuje hranilne vloge po čistih ::

4³/₄ %

brez odbitka rentnega davka, katerega
plačuje posojilnica sama za svoje vložnike.

Posojilnica posojuje svoj denar na varna
kmečka posestva, radi tega je tudi ves
denar pri njej popolnoma varno naložen.

Gospodarstvo posojilnice vodijo gg.:

Ivan Knez, veletržec in velepos. v Ljubljani.
Andrej Šarabon, veletržec in pos. v Ljubljani.
Josip Lenče, veletržec in posestnik v Ljubljani,
Ivan Mejač, veletržec v Ljubljani,
Anton Pogačnik, posestnik v Spodnji Šiški,
Franc Jarc, posestnik v Medvodah,
Avgust Jenko, posestnik v Ljubljani,
Alojzij Vodnik, kamnosek in pos. v Ljubljani.

Rezervni zaklad K 800.000.—.

Upravno premoženje koncem leta 1912 K 19.000.000.

:::: Ustanovljeno leta 1881. ::::